

HARJU MAAKONNA OMAVALITSUSTE KOOSTÖÖMUDELI VÄLJA TÖÖTAMINE HARIDUSLIKE ERIVAJADUSTEGA LASTELE TEENUSTE PAKKUMISEL 2024

LÕPPARUANNE

Kaasrahanud
Euroopa Liit

Eesti
tuleviku heaks

Harju maakonna omavalitsuste koostöömudeli välja töötamine hariduslike erivajadustega lastele teenuste pakkumisel

**Kaasrahastanud
Euroopa Liit**

**Eesti
tuleviku heaks**

Analüüsi autorid: Age Toomla (Haap Consulting), Linda Tarto (Haap Consulting), Ly Lõhmus (Haap Consulting), Marleen Pedjasaar (Haap Consulting)

Analüüsi olid ekspertidena kaasatud: Kersten Kattai (Tallinna Ülikool), Jane Oblikas (DesignMinds OÜ)

Esikaane illustratsioon: Canva

Analüüsi autorid tänavad intervjuudes osalenud juhte ja spetsialiste. Tänu abi eest kuulub ka Maria Mägarile, Tiina Beldinskyle ja Andre Sepale Harjumaa Omavalitsuste Liidust.

HAAP
Consulting

 www.haap.ee

 info@haap.ee

Sisukord

Mõisted	4
Sissejuhatus ja analüüsiülesanded	7
1. Haridus- ja sotsiaalpoliitika riiklikud ja omavalitsuste tegevussuunad kaasava hariduse põhimõtete rakendamisel	9
2. Hariduslike tugiteenuste korraldusest Eestis ja valitud välisriikide näitel	13
2.1 Harjumaa eripära ja arengusuunad	16
3. Ülevaade Harjumaa haridusvõrgust	22
4. Takistused HEV toe pakkumisel	30
5. Koostöömudelid maakonnas HEV toe tagamiseks	34
5.1 Tugispetsialistide erialarühmad	36
5.2 HEV õppe- ja kompetentsikeskused maakonnas	37
5.3 Takistused piirkondlike HEV õppe- ja kompetentsikeskuste loomisel ning alternatiivid	40
Soovitused ja kokkuvõte	42
Kasutatud allikad	48
Lisad	51
Lisa 1. Eelküsitluse ankeet KOV-idele HEV toe tagamise takistustest ja senisest koostööst	51
Lisa 2. KOV-ide intervjuude küsimused	53

Mõisted

Haridusliku erivajadusega (HEV) õpilane

Haridusliku erivajadusega on õpilane, kelle õpetamises on vaja teha tavapärasega võrreldes muudatusi või kohandusi.

Üldine tugi

Üldist tuge rakendatakse õpilasele, kellel tekib takistusi koolikohustuse täitmisel või mahajäämus õpitulemuste saavutamisel. Üldine tugi võib sisaldada individuaalset lisajuhendamist, tugispetsialistide teenust, õpiabitunde individuaalselt või rühmas.

Tõhustatud tugi

Tõhustatud tuge rakendatakse õpilasele, kes püsiva õpiraskuse, terviseprobleemi või puude tõttu vajab: a) õpet eriklassis; b) pidevat tugispetsialistide teenust ning vähemalt ühte järgnevatest:

- individuaalne õppekava (IÕK),
- osajaga õpe individuaalselt või rühmas,
- pidev individuaalne tugi klassis toimuva õppetöö ajal.

Eritugi

Erituge rakendatakse õpilasele, kes raske ja püsiva psüühikahäire, intellekti-, meele- või liitpuude tõttu vajab puudespetsiifilist õppekorraldust ning pidevat tugispetsialistide teenust lõimituna sotsiaal- ja/või tervishoiuteenustega ning vähemalt ühte järgnevatest:

- osajaga õpe individuaalselt või rühmas,
- pidev individuaalne tugi klassis või
- õpe eriklassis.

Lihtsustatud riiklik õppekava

Põhihariduse standard õpilastele, kes koolivälise nõustamismeeskonna soovitusel ja vanema nõusolekul õpivad lihtsustatud, toimetuleku- või hooldusõppes. Põhikooli lõpetamisel saavutatavad õpitulemused on lihtsustatud õppe (LÕK) puhul kooskõlas Eesti kvalifikatsiooniraamistiku 2. tasemel kirjeldatud üldnõuetega ja toimetulekuõppe puhul 1. tasemel kirjeldatud üldnõuetega.

Toimetulekuõpe

Põhikooli lihtsustatud riiklikku õppekava toimetulekuõppe tasemel (TÕK) rakendatakse mõõduka intellektipuudega õpilastele koolivälise nõustamismeeskonna soovitusel ja vanema kirjalikul nõusolekul. Kõigile toimetulekuõppel olevatele õpilastele koostatakse IÕK.

Toimetulekuõppe põhiülesanne on toetada mõõduka intellektipuudega õpilase arengut ning tema kujunemist Eesti kodanikuks, kes tuleb eluga toime tuttavates tingimustes, teeb võimetekohast praktilist tööd ja teab oma kuulumisest oma rahva ja Eesti kodanike hulka.

Hooldusõpe

Põhikooli lihtsustatud riikliku õppekava hooldusõppe tasemel (HÕK) rakendatakse sügava ja raske intellektipuudega õpilastele koolivälise nõustamismeeskonna soovitusel ja vanema kirjalikul nõusolekul. Kõigile hooldusõppel olevatele õpilastele koostatakse IÕK.

Hooldusõppe põhiülesanne on sügava ja raske intellektipuudega lapsel olemasolevate funktsioonide ja oskuste säilitamine ja arendamine, et tagada harjumuspärases keskkonnas tema potentsiaalile vastav järjest iseseisvam toimimine.

Erikläss

Kui koolis on piisav hulk ühes vanuses ja sarnasel arengutasemel olevaid õpilasi, kes vajavad spetsiifilist õppekorraldust, nt lihtsustatud õppe rakendamise puhul, siis on võimalik õpet korraldada eriklassis eripedagoogi juhendamisel ja eriklassile koostatud õppekava alusel.

Tugispetsialistide teenus

Tugispetsialistide teenus on õppeprotsessis õpilase arengut, võimetekohast õppimist ja sotsiaalseid ja emotsionaalseid oskusi toetav logopeedi, eripedagoogi, koolipsühholoogi või sotsiaalpedagoogi teenus.

Eripedagoog

Eripedagoogi ülesanne on teha kindlaks õpilase arengu- ja õpioskuste tase ja selgitada välja tema arengut mõjutavad tegurid ning õpivajadused; juhendada ja nõustada õpetajaid õpilase õppe planeerimisel ja elluviimisel; valmistada ette ning pakkuda õppeasutuses õpiabirühma- või individuaaltunde.

Koolipsühholoog

Koolipsühholoogi ülesanne on hinnata õpilase psühholoogilist arengut ja õppeprotsessis toimetulekut mõjutavaid tegureid (psüühilised protsessid, isiksuse omadused, emotsionaalne seisund, vaimse tervise probleemid, suhtlemis- ja käitumisoskused); nõustada õpilast isikliku elu, õppetööga ning vaimse tervisega seotud probleemidega toimetulekul, tunnetusprotsesside, vaimsete võimete, käitumis- ja suhtlemisoskuste arendamisel ning õpi- ja karjäärivalikute tegemisel; toetada õpilast ning nõustada vanemaid ja kooli personali toe korraldamisel kriisisituatsioonist väljatulekuks.

Logopeed

Logopeedi ülesanne on hinnata õpilase kommunikatsioonivõimet, selgitada välja kommunikatsioonihäiretega õpilased, toetada nende suulise ja kirjaliku kõne arengut ning soovitada neile sobivat suhtluskeskkonda; toetada õpetajaid õpilaste kommunikatsioonivõime arendamisel, taastamisel ning kompenseerimisel.

Sotsiaalpedagoog

Sotsiaalpedagoogi ülesanne on hinnata õpilase sotsiaalseid oskuseid ning analüüsida eakohast tegutsemisvõimet takistavaid tegureid, kujundada ning toetada õpilase suhtlemisoskust ja sotsiaalset pädevust; selgitada välja koolis esile kerkivad probleemid, mis takistavad õpilasel sotsiaalsete ja koolikohustuse täitmist, koordineerida nende probleemide ennetust ja lahendustegevusi.

Sotsiaalse rehabilitatsiooni teenus

Sotsiaalse rehabilitatsiooni teenus on kompleksne teenus, mis on vajalik juhul, kui inimesel on mitu probleemi, mida ei ole võimalik lahendada üksikteenuste abil (nt tugiisik, taastusravi, hooldaja, isiklik abistaja), vaid vaja on mitme eriala spetsialistide ehk rehabilitatsioonimeeskonna sekkumist.

Sissejuhatus ja analüüsiülesanded

Uuringu eesmärk on analüüsida Harju maakonna hariduslike erivajadustega lastele teenuste pakkumisega seonduvaid probleeme ja takistusi ning selgitada välja need, mida on võimalik lahendada kohalike omavalitsuste siseses või vahelises koostöös. Oluline on leida võimalusi teenuste paremaks pakkumiseks ja soovitada lahendusi maakonna omavalitsuste koostöömudeli välja töötamiseks, et tõsta hariduslike erivajadustega lastele teenuste pakkumise kvaliteeti.

Maakonna omavalitsused tunnetavad järjest enam HEV õpilastele toe pakkumisega seotud küsimuste kompleksust. See väljendub nii strateegilises planeerimises (arengukavad), konkreetsetes tegevuskavades kui ka omavalitsuste ülestes koostööprojektides. On selge, et osade takistuste ületamine nõuab ühist jõupingutust, sest püsivaid ja laste huvisid esikohale seadvaid tulemusi on tõhusam saavutada koordineeritud lähenemisviisi abil.

Analüüsile on seatud järgnevad ülesanded:

- kaardistada hariduslike erivajadustega lastele teenuste pakkumisega seonduvad peamised probleemid maakonnas ning selgitada välja need olulisemad probleemid, mida on otstarbekas lahendada omavalitsuste siseses ja/või omavahelises koostöös;
- tuvastada juba praegu rakendatavad positiivsed koostöö vormid ja seda soodustavad tingimused;
- teha ettepanekuid kohalike omavalitsuste siseseks ja/või omavaheliseks koostööks, sh seoses õppe- ja kompetentsikeskustega;
- pakkuda võimalusi, kuidas tagada koostöö abil piirkonna õpetajaskonnale ja tugispetsialistidele head töötingimused ja enesearengu/täiendamisvõimalused.
- tutvuda Eesti ja/või lähiriikide kogemustega ja soovitada Harju maakonnale sobivaid häid lahendusi ning osutada nende võimalikele puudustele;
- valida välja koostöövõimalused ja koostada soovitused muudatuste elluviimiseks omavalitsuste ja piirkondade erisusi silmas pidades.

Kokkuleppel tellijaga keskendume siinses analüüsis üldhariduse 1.–3. kooliastmele. Seega jäävad analüüsi ulatusest välja Harju maakonnas pakutav alus- ja gümnaasiumiharidus. Ühtlasi arvestame uuringus Tallinna linna kui olulise koostööpartneri ja haridusrände sihtpunkti mõju ülejäänud 15 Harjumaa omavalitsuse jaoks, kuid Tallinna osalus ei ole välja pakutatavates koostöömudelites esmatähtis. Eesmärgi saavutamiseks on analüüs jagatud järgnevatesse etappidesse (Tabel 1).

Tabel 1. Analüüsi ülesehitus

I etapp: mõistmine ja defineerimine

- dokumendianalüüs – varasemad uuringud ja arengudokumendid;
- andmepäring – EHIS, Statistikaameti juhtimislaud, minuomavalitsus.ee;
- lühiküsimustikud KOVide kontaktisikutele;

- 15 tandemintervjuud (kaasatud nii haridus- kui ka sotsiaalvaldkonna eest vastutavad juhid ja/või spetsialistid) KOVide esindajatega; kaks intervjuud poliitikakujundajatega; üks intervjuu Tallinna linna kui olulise teenuspakkuja esindajaga;
- intervjuude analüüs horisontaalse sisuanalüüsi meetodil ja kõrvutamine kogutud andmetega.

II etapp: ideestamine ja tulemuste analüüs

- kogutud info sorteerimine ja kategoriseerimine, eesmärgiga defineerida vajadused, mida ollakse valmis koostöös lahendama;
- alternatiivsete koostöömudelite (sh tellija soovitud kompetentsikeskus) kirjeldamine, võttes arvesse I etapis kogutud andmeid, omavalitsuste arengukavasid, riiklikke arengustrateegiaid ja koostöökogemusi teistes Eesti piirkondades ning välisriikides;
- lahenduste arutelupäev (3x1,5h): peamine eesmärk on kokkulepitud kriteeriumite alusel koostöömudeleid omavahel võrrelda ja selgitada välja omavalitsuste seisukohad ühe või teise lahenduse rakendamise suhtes.

Analüüsi esimeses etapis võtsime vaadata omavalitsuste kehtivad strategiadokumendid (arengukavad; hariduse valdkonna arengukava, kui olemas; heaoluprofiilid), et saada ülevaade olukorrast ning arengusuundadest. Selle info täiendamiseks tegime andmepäringu Eesti Hariduse Infosüsteemis (EHIS) ja kasutasime andmeid platvormilt Haridussilm (kolmas peatükk). Seejärel koondasime varasemate üle-eestiliste või maakondlike uuringute põhjal loetelu takistustest, mis võivad mõjutada kaasava hariduse rakendamist. Vormistasime loetelu lühiküsitluseks, millele palusime vastata omavalitsuse haridusvaldkonna juhil või spetsialistil. Kogutud infot kasutasime intervjuude ettevalmistamiseks. Intervjuu kutse edastasime 15 omavalitsuse haridus- ja sotsiaalvaldkonna juhtidele ja spetsialistidele ning valla- või linnavalitsuse liikmetele. Intervjuudel osales igast omavalitsusest üks kuni neli inimest. Intervjuude pikkus varieerus 45 kuni 90 minutini. Lisaks intervjuueerisime haridus- ja teadusministeeriumi ning sotsiaalministeeriumi esindajaid, et mõista paremini riiklikke arengusuundi, mis seonduvad kaasava hariduse põhimõtete rakendamise ning erivajadustega laste tugisüsteemi reformiga, et saaksime soovitude andmisel võimalikult hästi nendega arvestada. Kuigi Tallinna linn ei kuulu selle analüüsi fookusesse, intervjuueerisime ka Tallinna haridusameti esindajat, et mõista senist koostööd Tallinna ja teiste Harju maakonna omavalitsuste vahel hariduslike erivajadustega õpilastele vajalike teenuste pakkumisel.

Analüüsi II etapi eesmärk oli sõeluda kogutud info põhjal välja need probleemid (neljas peatükk), mida omavalitsused peavad kaalukamaks ja mida võiks potentsiaalselt lahendada koostöös. Kirjeldasime omavalitsuste koostöö ulatust ja hariduse tugiteenuste funktsioone arvestades (Joonis 2) võimalikud töösuunad. Kogusime neile tagasisidet 29.11.2023 toimunud virtuaalsel arutelupäeval, kus omavalitsuste esindajad hindasid koostööettepanekuid telgedel „teostatav“ ja „oluline“. Koondasime arutelupäevalt saadud tagasiside ja andmetest ning intervjuudest lähtuvad hinnangud viiendas peatükis. Sellele järgneb kokkuvõtlik ülevaade, kus kirjeldame olukorda, mis erinevaid koostöösuundi tingib, ning esitame koostöömudelid koos neid toetavate soovustega.

1. Haridus- ja sotsiaalpoliitika riiklikud ja omavalitsuste tegevussuunad kaasava hariduse põhimõtete rakendamisel

Euroopa Eriõppe ja Kaasava Hariduse Agentuur on sõnastanud viis järgnevat põhimõtet kaasava hariduse kohta:

- *võimalikult vara* – sekkumine võimalikult varajases eluetapis;
- *kaasav haridus toob kõigile kasu* – mõju on positiivne nii hariduslikus kui ka sotsiaalses tähenduses; koosõppimine on kasulik kõigile;
- *väga hea väljaõppega professionaalid* – kesksel kohal on õpetajate ja teiste spetsialistide positiivsed hoiakud ning vastav väljaõpe;
- *tugisüsteemid ja rahastamismehhanismid* – tugisüsteemid ja rahastamine peavad olema hästi läbimõeldud kõikidel õppetasemetel; pole õige käsitleda seda vaid haridusvaldkonna probleemina;
- *usaldusväärsed andmed* – kvaliteetsete andmete kogumine võib olla keeruline, kuid on arendustegevuste oluline eeldus.

Eestis võib kaasava hariduse põhimõtete rakendamise ametlikuks alguseks pidada 2010. aastat, kui need sõnastati põhikooli- ja gümnaasiumiseaduses (PGS). Kaasava hariduse rakendamine on Eesti haridussüsteemi keskne idee. Õigus kaasavale ja kvaliteetsele haridusele on seatud sihiks aastani 2035 suunda andvas haridusvaldkonna arengukavas (Haridus- ja teadusministeerium, 2023). Kaasava hariduse eesmärk on pakkuda kõigile õpilastele võimalust saada sisukas ja kvaliteetne haridus kodukoha lähedal koos teiste sama vanade õpilastega. Laiem eesmärk on tagada kõigi ühiskonnaliikmete osalus ühiskonnaelus. See eeldab, et pakutav haridus iga õpilase elukohajärgses õppeasutuses arvestab õppija individuaalseid akadeemilisi ja sotsiaalseid võimeid ja vajadusi ning vajadusel on tagatud tugisüsteemid. (Haridus- ja teadusministeerium, 2023b) Õppekorraldus eelnevate põhimõtete järgi tähendab seega, et üldjuhul õpib tuge vajav õpilane tavaklassis kodulähedases koolis, kus tagatakse peamised hariduse tugiteenused. Kui õpilase erivajadused või rasked häired nõuavad eriomast õppekorraldust ja suurt hulka tugiteenuseid, siis on talle tagatud võimalus õppida eriklassis või hariduslike erivajadustega laste koolis. Samas peab jääma perele õigus valida oma lapse arengu toetamiseks sobivaim kool. Selle analüüsi raames haridus- ja teadusministeeriumi esindajatega läbi viidud intervjuu järgi on riik võtnud suunaks vähendada oma rolli põhihariduse pakkumisel ning see puudutab ka hariduslike erivajadustega laste koole (Intervjuu 18.10.2023).

Jooksvalt seirab haridus- ja teadusministeerium toevajadusega õpilaste ning (kvalifikatsioonile vastavate) tugispetsialistide arvu. Viimane ulatuslikum, üle-eestiline uuring kaasava hariduse põhimõtete rakendamisest on aastast 2016. Selles järeldati järgnevat:

- kaasava hariduse rakendamine nõuab ühiskonnas mõtteviisi muutust, mis on aeganõudev protsess;
- õpetajate ja koolide toetamine nii nõustamise kui ka rahaga on tagasihoidlik;
- tavakoolid kalduvad looma eriklasse, kuna HEV õpilaste suuremal määral kaasamine tavaklassis on olnud õpetajatele suur väljakutse.

Uuring soovib muuhulgas piirkondliku koostöö suurendamist HEV õpilaste toetamisel. Uuringus nimetati oluliseks KOVide ja koolide omavahelist koostööd ja koolipidaja pühendumist kaasava hariduse edendamisele. (Räis, Kallaste, Sandre, 2016) Haridus- ja teadusministeeriumi esindajate sõnul rakendusid 2018. aastal ka ulatuslikud muudatused, mis toetusid osalt uuringu tulemustele (Intervjuu 18.10.2023). Haridus- ja teadusministeerium on tellinud kordusuuringu, et saada ülevaade, kuidas on kaasava hariduse põhimõtte vahepealsel ajal Eesti alus- ja üldhariduses rakendunud, mis on seda takistanud ja millised on eri sihtrühmade hoiakud. Kordusuuring peaks valmima 2024. aastal.

„Haridusvaldkonna arengukava 2035” rõhutab vajadust arendada valdkondade ülest koostööd, õpetajate ja tugispetsialistide täiendusõppe võimalusi ja korraldust ning kohalike omavalitsuste koostööd. Tähtis on silmas pidada, et lisaks hariduse tugiteenustele vajab erivajadusega laps ja tema pere sageli kompleksset tuge, sealhulgas erinevaid teenuseid sotsiaal- ja tervishoiuvaldkonnast. 2021. aastal valmis erivajadustega laste tugisüsteemi uuendamist ettevalmistav analüüs, mis võttis kokku praeguse süsteemi peamised puudujäägid. Uuring näitas muuhulgas, et abivajaduse hindamine ja abi osutamine on eri valdkondade, haldusalade ja asutuste vahel killustunud ning eri osapoolte rollid on ebaselged. Lisaks on paljudes Eesti piirkondades puudu vajalikest tugispetsialistidest ning samas on spetsialistide tegevused dubleerivad, mis jätab vähem ressursi teenuseosutamiseks. Esile toodi ka ennetavate teenuste puudust ning ebapiisavat infovahetust, mis ei võimalda osutada abi kiirelt ja tõhusalt ega hinnata pakutud abi tulemuslikkust. (Sotsiaalministeerium, 2021)

Erivajadusega laste tugisüsteemi tõhustamiseks on algatatud reform, mille tegevuskava kinnitati 2023. aasta sügisel. Tegevuskava kohaselt töötatakse 2024. aasta kevadeks välja ettepanekud, kuidas seatud eesmärged ellu viia ehk kuidas kujundada erivajadusega lastele ja nende peredele pakutav tugi terviklikuks ning muuta hindamist sujuvamaks ja tõhusamaks. Uuringu käigus intervjuerisime sotsiaalministeeriumi erivajadusega laste poliitika juhti, et saada aimu, kuidas riigi tegevussuunad võiksid toe korraldust omavalitsustes mõjutada. Samuti analüüsiti Raplamaa maakonnaülese HEV õppekorralduse uuringus (Cumulus Consulting, 2022a) muutusi, millega omavalitsustel tuleks tõenäoliselt oma tugisüsteemi kujundamisel arvestada. Järgnevalt esitame olulisemad tähelepanekud:

- Suureneb vajadus **integreerida KOV-i tasandil haridus- ja sotsiaalsüsteeme**, mis kujutaks endast vähemalt sotsiaalvaldkonna töötajate ja hariduse tugispetsialistide regulaarset koostööd ja infovahetust, aga ka jagatud spetsialiste või ühist organisatsiooni. (Cumulus Consulting, 2022a).

Näiteks saavad ühe olulise muudatusena KOVid nüüd info nendest lastest, kellele on taotletud puude raskusastet. KOVide ja koolide infovahetus annab siinkohal koolidele võimaluse varakult klasside kokkupanekul laste erivajadusi arvesse võtta.

Sotsiaalministeeriumi hinnangul ei peaks lapsekeskse lähenemise mõttes tõmbama väga selget piiri õppimisprobleemide ja muude lapse vajaduste vahele, sest kool võib olla (lisaks näiteks tervishoiusüsteemile) üks esimesi kohti, kus probleeme märgatakse. Seepärast tuleks arvesse võtta ka kodust olukorda või koolikeskkonda. (Intervjuu 14.09.2023) See seab omakorda suured ootused haridus- ja sotsiaalvaldkonna spetsialistide omavahelisele koostööle.

Ühise organisatsiooni kujundamisel tuleks aga Sotsiaalministeeriumi hinnangul jälgida, et perel oleks võimalus pöörduda asutuses mitme spetsialisti poole korraga (Intervjuu

14.09.2023); see aga eeldab eri spetsialistide tihedat suhtlust asutuses. Eesmärk on, et vanem ei pea tuge mitmest kohast ja korduvalt taotlema ning info liigub võimalikult automaatselt ([Sotsiaalministeerium 2020](#)).

Olulise uuendusena kavandatakse andmevahetuse lahendust, mis võimaldaks määrata lapsele abivajaduse ja pakkuda ennetavalt tugiteenuseid muutumatu seisundi diagnoosi alusel. Praeguseks on majandus- ja kommunikatsiooniministeeriumi ning sotsiaalkindlustusameti tellimusel loodud diagnoosipõhise abivajaduse määramise minimaalse töötava toote kirjeldus ja prototüüp ning arenduskava. Lahendus näeb ette, et kui lapsele pannakse meditsiinisüsteemis diagnoos, mis on varem kokkulepitud abivajadust tingivate diagnooside nimekirjas, käivitub edaspidi lapsele teenuse proaktiivne pakkumine, st SKA-poolne tegevuspiirangute hindamine ja KOVi-poolne lapse abivajaduse hindamine.

Samuti plaanitakse luua võimalus jagada erinevate süsteemide vahel rohkem infot, sh SKAIS, STA ja TIS süsteemide vahel ning riigiportaaliga (viimasesse luuakse ka vanema töölaud, kus vanem näeb lapse kohta kogu infot), et võimaldada süsteemidel mitmeid tegevusi automaatselt käivitada. Lahendus peaks tagama, et lapsega tegelevad KOVi ja kooli spetsialistid näevad lapse erivajadusega seotud andmeid. Samuti soovitakse luua KOVi juurde koordinaatori ametikoht, mis oleks lüli vanema ja ametnikkonna vahel. ([Trinidad Wiseman, 2023](#))

- Suureneb veelgi kohaliku omavalitsuste vastutus esmase kontaktpunkti ja juhtumikorraldajana. Kui lapse abivajaduse tagamine seotakse lahti määratud puude olemasolust, siis võib eeldada, et teiseks ka [KOV-i roll abivajaduse hindamisel](#). See võib tähendada, et lisaks sotsiaal- ja haridusvaldkonna sidumisele tuleb KOV-ide koostöös tagada nii teenuste korraldus kui ka abivajaduse hindamine. See aga eeldab omakorda, et koostöine asutus võtaks endale ka avalike ülesannete kohustuse, st oleks avaliku võimu pädevusega. ([Cumulus Consulting, 2022a](#))

Sotsiaalministeeriumi hinnangul on valdkondi vajalik siduda, et lapsest tekiks tervikpilt. Eri hindamiste ühendamise sisaldub valitsuse tegevusprogrammis ning järgmise aasta aprillis tehakse selle kohta ka konkreetsed ettepanekud. Hindamise tulemi andmeid peaks saama jagada nii valdkondade sees kui ka üleselt – see aga eeldab, et andmed on ühtselt talletatud.

Lisaks on laste heaolu reformi osana kavas siduda lapse erivajaduse hindamine sellega, mis laadi sekkumist laps vajaks, st hindamine peaks viima konkreetsete tegevusteni. Üks võimalusi selleks on mitmetasandiline hindamine, mis koosneks baas- ja spetsiifilisemast hindamisest. Seejuures ei peaks mitmete sekkumiste eelduseks olema puude raskusaste, vaid lähtuda tuleks konkreetse lapse vajadustest.

Juhtumikorralduse vastutus koondub küll tõenäoliselt lastekaitsele, kuid hindamise eest keskselt vastutajat ei kiirustata veel määrama. Ministeeriumi esindaja arvates oleks üks häid võimalusi, et esmase hinnangu annavad kooli tugispetsialistid. Juhul, kui koolis on näiteks tervise- või sotsiaalspetsialist last hinnanud, võiksid need andmed olla tulevikus ka jagatud. (Intervjuu 14.09.2023)

- Kasvab vajadus arendada välja ja ühtlustada sotsiaal- ja haridussüsteemi ning KOV-ide vahel meetodeid tugiteenuste tagamiseks ja [seiramiseks ning abivajaduse](#)

hindamiseks. Selleks on vajalik tugispetsialistide võimekuse konsolideerimine ja vastastikuse nõustamissüsteemi kujundamine. ([Cumulus Consulting, 2022a](#))

Samuti on teenuste arendamiseks Sotsiaalministeeriumi hinnangul väga vajalik, et teenuse sisu ja sihtrühm oleksid paigas ning igaühe roll selgelt piiritletud. Sellisel juhul on võimalik mõõta ka konkreetseid tulemusi. Näiteks on ministeeriumi sõnul praegu suures pildis ebaselged sotsiaalse rehabilitatsiooni eesmärgid, kuna kohati tegeletakse nende küsimustega, mis peaksid olema hariduse tugiteenuste või tervishoiusüsteemi ülesanded. Reformi üks suundi on ka piiritleda selgemalt spetsialistide tööaeg koolis ning arv ühe õpilase kohta. (Intervjuu 14.09.2023)

- Erivajadusega laste tugisüsteemi korrastamise reformi fookus on raske ja sügava puudega laste teenuste korralduse süsteemi arendamisel. See valdkond on KOV-i piire ületav, kuna teenuste tagamine ei ole väikese sihtrühma tõttu KOV-idele alati jõukohane. Seega kasvab KOV-ide vahelise (maakonnaülese) koostöö vajadus teenuste tagamisel ja selleks vajaliku süsteemi loomisel.
- Arvestades reformi üht eesmärki tagada teenused lapsed peamises viibimiskohas, ei saa eeldada riigi rolli kasvu teenuste osutamisel. ([Cumulus Consulting, 2022a](#))

Kokkuvõttes on Eesti hariduspoliitikas astunud kaasava hariduse põhimõtete rakendamisel olulisi samme. Euroopa Eriõppe ja Kaasava Hariduse Agentuuri viis põhimõtet ning Eesti haridusvaldkonna arengukava 2035 näitavad selget kaasava hariduse suunda, rõhutades varajast sekkumist, kõigile sobiva õpikeskkonna kujundamist, kvalifitseeritud spetsialistide tähtsust, tugisüsteemide ja rahastamise olulisust ning usaldusväärsete andmete kogumist. Alates kaasava hariduse ametlikust algusest 2010. aastal on Eestis edendatud õppekorraldust, mis toetab iga õpilase individuaalseid vajadusi, pakkudes tugisüsteeme tavaklassides ja vajadusel eriklassides või spetsiifilistel juhtudel hariduslike erivajadustega õpilaste koolides.

Kaasava hariduse põhimõtete rakendamist hindavad uuringud näitavad, et see on pikaajaline ja keerukas protsess, mis nõuab ühiskondliku mõtteviisi muutust, piirkondlikku koostööd ja pühendumist haridusasutustelt ning kohalike omavalitsustelt. Eriõppe ja kaasava hariduse agentuuri ning Eesti haridussüsteemi põhimõtete järgi peab kõigile õpilastele olema tagatud kvaliteetne haridus, mis arvestab nende individuaalseid akadeemilisi ja sotsiaalseid vajadusi. Samas on selge, et keeruliseks on osutunud pakkuda piisaval määral hariduse tugiteenuseid ning toetada õpetajaid ja koole. Laste ja perede vajaduste esikohale seadmine nõuab jätkuvat tähelepanu, ressursse ja koostööd haridus-, sotsiaal- ja tervishoiuvaldkonna vahel. Erivajadustega laste tugisüsteemi tõhustamiseks on algatatud reformid, mis seavad eesmärgiks parandada erinevate süsteemide vahelist infovahetust, korraldada paremini tugiteenuseid ja suurendada kohalike omavalitsuste vastutust.

2. Hariduslike tugiteenuste korraldusest Eestis ja valitud välisriikide näitel

Eelkirjeldatud suundumustest on Eestis üha levinum tugispetsialistide koondumine valla või linna ühte keskusesse, mille eesmärk on tulla toime spetsialistide puudusega ja tagada parem valdkondadevaheline koostöö (Cumulus Consulting, 2022b). Nende seas toimib hästi näiteks Saaremaa Toetava Hariduse Keskus, mille puhul töötavad tugispetsialistid enamuse ajast koolides, kuid on tugikeskuse alluvuses ja saavad sealt ka täiendkoolitusi. Saare valla siseses asutuses on nii haridus- kui ka sotsiaalvaldkonna teenused ja õpilaskoduga kool. Viljandi linnas on kõik koolides töötavad tugispetsialistid koondatud ühe keskuse koosseisu (Cumulus Consulting, 2022b), sarnase ülesehitusega on Pärnu Õppenõustamiskeskus (Cumulus Consulting, 2022a).

Tartus on Hariduse Tugiteenuste Keskuse (HTK) ülesannete seas valdkonna strateegiline arendamine (sh optimaalse töömahu planeerimine, uute tugiteenuste mudelite rakendamine jt), spetsialistide tegevuse koordineerimine ja meetodiline nõustamine ning asutusevälise nõustamisteenuse pakkumine lapsevanematele ja lastele (Cumulus Consulting, 2022b). Lisaks pöörduvad Tartus tavakoolid vajadusel nõu saamiseks linna HEV-koolide poole (Haap Consulting, 2023). Harjumaal tegutsevad KOVi-sisesed tugispetsialistide koondavad keskused Kuusalus ja Harkul, plaanid valla juurde keskuse luua on ka Jõelähtmel ja Kosel, mitmes vallas on aga asjakohasem spetsialistide ja teadmiste koondumine valla suurima kooli juurde (vt lähemalt peatükist 2.1).

Eelkirjeldatud KOVi-siseste tugikeskuste kujundamisel on eeskujuna võetud Norrast. Olulise erinevusena aga paiknevad Norra tähenduses kompetentsikeskused (täpsemini haridusliku ja psühholoogilise nõustamise teenus) igas omavalitsuses (KOV-i haldusalas) ning keskustel on seaduse järgi erivajaduse hindamise ja haridusasutuste nõustamise funktsioon. (European Agency for Special Needs and Inclusive Education, 2016; Fasting jt 2023) Kompetentsikeskuse eksperthindamise põhjal tehtud otsuse elluviimine on koolile kohustuslik ning kool peab leidma võimalused erilise toe pakkumiseks. Lisaks eritoele koolis võib Norras erandjuhul suunata lapse ajutiselt (paariks nädalaks või kuuks) väikeklassidega erikooli. (Haap Consulting, 2023)

Seejuures on viimastel aastatel püütud mitmes Norra omavalitsuses kompetentsikeskuste struktuuri uuendada, et keskused tegeleksid hindamisotsuste kõrval suuremal määral nõustamise ja ennetusega. Näiteks on võetud eesmärgiks luua lasteaia/kooli ja kompetentsikeskuse vahele kindel ühenduslüli: üks lahendus on, et kompetentsikeskuse nõustaja töötab haridusasutuses kindlatel päevadel (nt 0.5 koormusega) kohapeal ning osaleb iganädalastel lasteaia/kooli tugirühma koosolekutel ja töös. Esineb ka tervisekeskustega integreeritud kompetentsikeskuseid, mille puhul vastutab keskuse juht valdkondadeülese koostöö eest. (Haap Consulting, 2023; Nordhagen jt, 2022).

Maakonnaülese koostöö hea näide on aga mitmetes Norra maakondades kokku kutsutud kooliomanike- ja juhtide ühendused (näiteks Jærskulen). Ühenduste eesmärk on arendada koole ja koolidirektorite tööd ning planeerida, kuidas ressursse õpilaste toetamiseks paremini kasutada. Ühenduste tööd reguleerivad vallavolikogude otsused ning kokkusaamisi ja koolitusi korraldab ühenduse töörühm koos arendusjuhiga. Ühenduse eestvedamisel toimuvad kooliomanikega mitu korda aastas kohtumised, mille teemad varieeruvad. Näiteks võivad omavalitsused töötada ühise strateegia kallal, mis aitaks leevendada pandeemiajärgset koolist puudumise probleemi. (Haap Consulting 2023)

Sarnaselt Norraga nõustavad ka Hollandis koole kohalikud n-õ ekspertiisikeskused ning ka erivajaduse hindamise vastutus lasub kohalikul tasandil. Hollandis koonduvad ühe piirkonna kõik tavakoolid ning erinevatele hariduslikele erivajadustele keskenduvad koolid koostööühendustesse (*Samenwerkingsverband*), mille eesmärk on tagada piirkonna koolides vajalikud tugisüsteemid ning leida erilist tuge vajavatele õpilastele sobivaim koolikoht¹. Piirkondlike koolide koostööühendusi rahastab riik, kuid ühenduse vastutus on jagada koolide vahel ressursse lisatõe võimaldamiseks. Samuti on koostööühenduse ülesanne hinnata kooli pidaja ettepanekul õpilase vajadust lisatõe järele ning anda nõu sobiva toe kohta, konsulteerides selleks vajalikke eksperte. (Hollandi keskharidusseadus, 2020; Eurydice, 2022)

HEV toe piirkondliku korralduse poolest on huvipakkuv ka Valteri Kool – Soome Haridusameti all tegutsev riiklik nõustamiskeskus, mis pakub lasteaedadele ja koolidele teenuseid nii üld-, tõhustatud kui ka eritõe võimaldamiseks. Keskuse põhieesmärk on, et laps saaks võimalikult palju tuge oma kohalikus koolis. Valteri nõustamiskeskuse kontorid on viies asukohas – Helsingi, Jyväskylä, Kuopio, Mikkel, Oulu – ja teenuseid kasutab 70% Soome omavalitsustest. Valteri all on ka erikool, kuhu jõuab õppima 13% Valteri teenuseid saanud õpilastest (Valteri.fi 2019)

Õpetajaid julgustatakse keskuse poole pöörduma mis tahes muredega, et neile võimalikult varakult lahendusi otsida. (Valteri.fi 2022) Seejuures on Valteri nõustamiskeskuses kokku 50 hariduskonsultanti, kelle põhitöö on tavakoolide toetamine. Konsultant kogub juhtumi kohta kogu info ning edastab selle saatekirjana Valteri meeskonnale, kuhu võivad kuuluda logopeed, psühholoog ja õpetaja. Valteri viies üksuses on ka kohapeal arstid ning füsioterapeudid ehk kogu tugi on ühe katuse all. Seejärel tehakse otsus pakutava toe kohta. Enamasti külastatakse kooli ja hinnatakse probleemi kohapeal. Nõustamiskeskus pakub ka korduvkülastusi ning kaugkonsultatsiooni. Nõustamise käigus haritakse õpetajaid ning jagatakse nendega praktilisi näpunäiteid ja õpetamismeetodeid.

Teenust kasutab ca 200 omavalitsust, kaugel põhjas või idas on kliente vähem. Praegusel ajal toimub umbes 1000 koolikülastust aastas ning selle vajaduse katab Valteri meeskond 50 konsultandi ja teiste spetsialistidega. Teenust rahastab osaliselt riik, omaosaluse peab aga alati tasuma ka omavalitsus. (Haap Consulting, 2023)

Suurema erivajaduse korral võidakse õpilane suunata ka ajutiselt, 2–6 nädalaks, Valteri erikooli, kus pakutakse väga intensiivset tuge, õpilase naasmisel tavakooli aga antakse õpetajatele põhjalikke juhiseid toe jätkamiseks. Alalisele õppele Valteri erikoolis peab alati eelnema tugiperiood tavakoolis. Avalduse lapse Valteri erikooli suunamiseks teeb koos vanema või eestkostjaga kohalik omavalitsus, kes katab ka lapse transpordikulud erikooli. Samuti võib tugimeeskond minna tugiperioodiks kooli kohapeale (võib osaliselt toimuda ka kaugnõustamisena), mis on küll kallim, kuid eelistatum lahendus. (Haap Consulting, 2023)

¹ Riigi ametlik suund on kaasav haridus, kuid elukohajärgne kool ei pruugi alati vajalikku keskkonda tagada ja lapsi suunatakse ka erikoolidesse (*speciaal onderwijs*), mis jagunevad järgmiselt: 1) koolid nägemispuudega lastele; 2) koolid tõsise kõnehäirega lastele; 3) koolid kognitiivsete või füüsiliste puuetega lastele või nendele krooniliste haigustega lastele, kel on kooliskäimine raskendatud; 4) koolid psühhiaatriliste või tõsiste käitumishäiretega lastele (autism, ADHD, ODD jne). (van Mameren)

- Eestis on levinud trend tugispetsialistide koondumine ühte keskusesse, nagu Saaremaa Toetav Hariduse Keskus, kus spetsialistid töötavad koolides, kuid on keskuse alluvuses.
- Tartus asuv Hariduse Tugiteenuste Keskus (HTK) pakub mitmeid teenuseid, sealhulgas strateegilist arendust, koordinaatsiooni ja metoodilist nõustamist, ning pakub ka väljaspool asutust nõustamist lapsevanematele ja lastele.
- Norras on igas omavalitsuses kompetentsikeskused, mis tegelevad erivajaduste hindamise ja haridusasutuste nõustamisega ning keskuste ülesanne on ka ennetustegevus. Tähtis on eristada kompetentsikeskuse erinevaid võimalikke definitsioone: Norras asub kompetentsikeskus igas omavalitsuses ning ei koonda õppekohti, vaid tegeleb peamiselt hindamise ja nõustamisega (sh koolides kohapeal). Omavalitsuste üleses koostöös korraldatakse Norras peamiselt arendustegevusi.
- Hollandis koonduvad koolid koostööühendustesse, mille ülesanne on tagada piirkonna koolides vajalikud tugisüsteemid ning leida sobivaim koolikoht erilist tuge vajavatele õpilastele.
- Soomes tegutseb Valteri Kool, riiklik nõustamiskeskus, mis pakub teenuseid lasteaedadele ja koolidele ning toetab õpetajaid ja koolisid mitmel erineval viisil, sealhulgas koolikülastuste, kaugnõustamise ja erikooli või tugiperioodi kaudu.

2.1 Harjumaa eripära ja arengusuunad

Harjumaa omavalitsused on seisnud silmitsi haridusliku erivajadustega laste arvu tõusuga, mis avaldab survet nii teenuste mahule kui ka kvaliteedile. Luua tuleks täiendavaid õppekohtasid (sh uusi koole), riigilt aga oodatakse erialaspetsialistide koolitustellimuse suurendamist. ([Harjumaa Omavalitsuste Liit, 2023](#)). Harjumaa tugispetsialistid ise peavad väga oluliseks piisavaid koolitusvõimalusi erinevatele tugispetsialistidele (sh nt abiõpetajatele). Puudust tuntakse nii vallasisestest kui ka maakonnaülesest erialaspetsialistide koostöövormidest. ([Streimann ja Viilms, 2021](#))

Harjumaa arengustrateegia 2040+ kohaselt on nõudlus haridusteenuse järele piirkonniti erinev. Eelkõige Rae, Harku, Kiili, Viimsi ja Saue valdade ning vähesemal määral ka teiste omavalitsuste arenevates piirkondades (nt Keila linn, Saku vald) on nii lasteaia- kui ka koolikohtade puudus, samas tuleb osades paikades kohati kaaluda kooliastmete vähendamist ([Harjumaa Omavalitsuste Liit, 2023](#)).

Harjumaa omavalitsuste arengukavadest ilmneb, et mitmes omavalitsuses on tehtud plaane või astunud samme, et tugevdada HEV laste tugisüsteemi **mitme valla/linna koostöös**. Seejuures näib sellesuunaline koostöö olevat koondunud eelkõige Lääne-Harjumaale:

- Rae vald plaanib koostöös Raasiku, Kiili, Kose ja Jõelähtme valdadega rajada ühise erivajadusega lastele suunatud õppe- ja kompetentsikeskuse, mille juurde kuuluks nii rehabilitatsioonikeskus kui ka toimetuleku- ja hooldusõpe.
- Koostöös teiste Lääne-Harju KOVidega plaanib Saue vald rajada Salu kooli baasil Lääne-Harjumaa piirkonnas hariduslike erivajadustega laste kooli. Koostööd selleks tehakse mh Saku vallaga.
- Saku vald on võtnud eesmärgiks luua koolikohti erivajadusega õpilastele koostöös naaberomavalitsuste või erakoolidega. Vallas on kõige rohkem eriõppe pädevust Kajamaa koolis, millest plaanitakse kujundada valla tugi- ja nõustamiskeskus, sh kooli suuremaks ehitades või kool uude asukohta kolides. Koostööd tehakse selleks mh Saue vallaga.
- Ida-Harju vallad osalevad projektis „Ida-Harju piirkonna koostöömudeli loomine integreeritud teenuste pakkumiseks varajase koolist väljalangevuse ennetamiseks ja sekkumiseks”.
- Ida-Harju valdadest teevad omavahel tugiteenuste tagamiseks koostööd ka Kuusalu vald ja Loksas linn.

Lisaks joonistuvad Harjumaa KOVide viimastest arengukavadest välja järgmised HEV toe korralduse suundumused:

- Valla- või linnaülese (või KOVide ülese) **tugikeskuse** loomise plaani on mainitud rohkem kui pooltes arengukavadest.
- HEV toe parandamisel on seni palju keskendunud uute hoonete rajamisele, et tagada eriklasside olemasolu.
- Mitmes omavalitsuses organiseeritakse lapsele transport teise KOVi erivajadusega laste kooli, nt käivad Kiili lapsed Saku vallas Kajamaa koolis.
- Spetsialistide puudus paistab olevat teravam Ida-Harju valdades, eriti Kuusalus, Loksas, Anijal.

- Mõnevõrra eristub Maardu linn, mille arengukavas pole probleeme teenuste tagamisel ega koostööd teiste valdadega mainitud; leitakse, et kuna õpilaste arv on olnud stabiilne, tuleks pigem koolivõrku korrastada².
- Samuti eristub Viimsi, kus plaanitakse lisaks tugikeskusele luua konsortsium haridusvaldkonna koordineerimiseks; aina suurenevale nõudlusele vastamiseks tehakse Viimisis tihedat koostööd erasektoriga – plaanitakse luua mitmeid erakooli.

Järgnevalt kirjeldame strateegiadokumentide põhjal lühidalt iga uuringusse kaasatud omavalitsuse arenguplaane ning praegust olukorda HEV toe tagamisel.

Anija

HEV toe korraldamisel on Anija valla üks suuremaid katsumusi hariduslike erivajadustega laste arvu kasv ning puudus tugispetsialistidest, sh eripedagoogidest, psühholoogidest ja logopeedidest (Arengukava 2021–2027). Valla heaoluprofiili (2020) kohaselt tuleks luua ka sotsiaalpedagoogi ametikoht, kes teenindaks valla kolme kooli.

Tugevusena toob heaoluprofiil esile, et vallas töötab kolm lastekaitsepspetsialisti, kes juhivad edukalt võrgustikutööd ja teevad head koostööd haridusasutustega (arenguruumi on aga koostöös tervisekeskusega). Koolist väljalangemise ennetuseks on Anija vallas kaardistatud riskiperede andmed, mõned juba varakult enne kooli.

Samuti on õnnestunud parandada füüsilist koolikeskkonda: nimelt saavad kaasava hariduse põhimõtete rakendamise toetusmeetme abil Kehra Gümnaasium ja Aegviidu kool eriklassid ning Alavere kooli paigaldatakse invatööstuk (Arengukava 2021–2027).

Harku

2024. aastani suunda andvas haridusvaldkonna arengukavas püstitati eesmärk luua valla tugikeskus, mis tõstaks haldussuutlikkust, aitaks kaasavat haridust koordineerida ja arendaks koostööd (Haridusvaldkonna arengukava aastani 2024); siinse uuringu ajaks on valla ülene tugikeskus loodud. Samuti on valla tegevuskavas (2023–2026) nimetatud plaani rajada erasektoriga koostöös lasteaed-kool hariduslike erivajadustega lastele³. Need plaanid on tõukunud probleemist, et kaasava hariduse tingimused on olnud kooliti väga erinevad (Haridusvaldkonna arengukava aastani 2024). Toimetuleku- ja hooldusõppekaval õppivatele lastele aga puuduvad Harku vallas õppimisvõimalused, seni on lahendatud probleem riigi ja teiste omavalitsuste ning erakoolidega koostöös.

HEV lapsi ja nende peresid toetatakse suures osas valla tugiteenustega; sealjuures koordineerib HEV lapse juhtumikorraldust lastekaitsepspetsialist. Sotsiaalvaldkonnas töötab 5 lastekaitsepspetsialisti, kes teevad võrgustikutööd valla haridusasutuste spetsialistidega.

Suurendatud on eriklasside arvu: Tabasalu hariduslinnakus avati 2021. aastal uus õppehoone, kus on ka 50 HEV õppekohta I–III kooliastmele. (Haridusvaldkonna arengukava aastani 2024)

Samuti tehakse tööd ennetuse nimel: 2–3 korda aastas toimuvad haridusasutuste tugispetsialistidele ühised infopäevad; lisaks ühised juhtumite arutelud erinevates haridusasutustes. (Kaasava hariduse lisa)

² Siinse uuringu intervjuus Maardu linnaga see vajadus kinnitust ei leidnud. Küll aga on kavas sulgeda eelkõige eestikeelsete õpilaste vähesuse tõttu Kallavere Keskkooli gümnaasiumiaste.

³ Siinse uuringu intervjuus Harku vallaga lasteaed-alkkooli plaan kinnitust ei leidnud.

Jõelähtme

Arengukavas (2023–2035) tõdetakse, et HEV toe tagamisel on kõige suurem katsumus laste arvu kiire kasv vallas ja sellest tulenev ruumipuudus. Lisaks on keeruline leida ja hoida personali, sest konkureeritakse teiste valdade või linnadega.

Parema HEV tugisüsteemi tagamiseks on arengukavas püstitatud mh järgmised eesmärgid:

- Töötada haridusasutuste juures välja tugimeeskonna töö mudel ning seda arendada, et õpilaste toevajadust märgataks paremini.
- Võtta kasutusele Ida-Harju projektis⁴ loodav koostöömudel. Sealjuures tagada võrgustikupõhine ennetustöö.
- Luua valla tugiteenuste keskus, eesmärgiga koordineerida ja osutada teenuseid (psühholoog, nõustaja jne) haridusasutuste üleselt; arendada haridus- ja noortevaldkonna asutuste ülest koolitussüsteemi.
- Kasutada lapsi ja noori toetavas võrgustikutöös (sh töö mitteaktiivsete noortega) juhtumikorraldajaid, täita see eesmärk koostöös teiste KOVidega
- Luua koostöös riigiga peresasad, mis pakuks lastele ja vanematele suunatud teenuseid ühtses asutuses. Vald peab selleks võimaldama sobivad ruumid.

Keila

Laste arvu kasvust ning kaasava hariduse korralduse nõuetest tingituna on muret valmistanud ruumikitsikus. Rõhku on pandud eriklasside loomisele, et võimaldada igale õpilasele enam tähelepanu ning ennetada õpetajate ülekoormust. Sellest lähtuvalt on arengukavas püstitatud eesmärk luua Keila Kooli I-II ja III-IV kooliastmele eraldi õppehooned.

Keila linn on ka õpirände sihtkoht: Lääne-Harju vallast suundutakse lisaks Tallinnale peamiselt õppima Keila koolidesse. Lisaks märgitakse arengukavas, et haridusvõrku ja haridusteenust arendatakse koostöös naaberomavalitsustega ja riigiga lähtuvalt Keila kui piirkonna hariduskeskuse rollist. (Arengukava 2035)

Kiili

Järjepidevalt on suurendatud eriklasside arvu: Kiili Gümnaasiumis oli 2020. aasta seisuga eriklasse juba kaheksa. Samuti teeb vald erivajadustega õpilaste koolitamiseks koostööd teiste omavalitsustega, sh organiseerib transpordi Saku valla Kajamaa Kooli jt erivajadustele spetsialiseerunud õppeasutustesse.

Tajutakse vajadust koostada lähema paari aasta jooksul eraldi valdkonna arengukava, milles püstitatakse eesmärgid uute koolihoonete rajamiseks.

Koostöös Rae ja Raasiku vallaga on välja pakutud idee ehitada ühine erivajadustega lastele mõeldud HEV õppe- ja kompetentsikeskus kuni 100-le lapsele, mis asuks naabervallas, kuid teenindaks laiemat piirkonda.

Samuti on arengukavas seatud järgmised eesmärgid: multifunktsionaalse sotsiaalkeskuse arendamine; vajaduspõhise teenuste võrgu arendamine laste abivajaduse ennetamiseks ja olemasolevate probleemide vähendamiseks. (Arengukava 2023–2030)

Kose

Arengukava kohaselt valmistab Kose vallale enim muret lasteaia- ja koolikohtade puudus, eriti Kosel ning Kose-Uuemõisas. Samuti on keeruline tagada kaasava hariduse rakendamiseks vajalikud teenused ja tugispetsialistid ning arvestada õpilaste eripäradega. Üks katsumusi on

⁴ Jõelähtme vald osaleb Ida-Harju piirkonna projektis, mille eesmärk on koostöömudeli loomine integreeritud teenuste pakkumiseks varajase koolist väljalangevuse ennetamiseks.

ka õpetajate järelkasvu tagamine ning õpetajate motiveerimine, sealhulgas teatud õpetajate ning kaasaegsete eluasemete puudus ja konkurents teiste piirkondadega.

Arengekava järgi on plaanis analüüsida Kose ning Kose-Uuemõisa piirkonnas lasteaia- ja koolikohtade pakkumise võimalusi ja koostada ning viia ellu tegevusplaan, et tagada kaasaegne looduslähedane õpiruum.

Samuti on arengukavva märgitud plaan luua HEV-lastele lasteaedades ja koolides piisava toe tagamiseks vallaülene tugikeskus. ([Arengekava 2023–2035](#))

Kuusalu

Valla heaoluprofiilis tõstetakse esile tugispetsialistide väga suurt puudust ja hajaasustusest tingitud probleeme nagu puudulik transport ja ajakulu.

Kuusalu Hariduse Tugikeskuse käivitamine 2017. aastal on võimaldanud ressursse paremini koordineerida ning spetsialistide täiendkoolitust korraldada, küll aga on keeruline leida tugikeskusesse vajalikke spetsialiste. Muret valmistab ka paljude õpetajate ebaühtlane eripedagoogiline väljaõpe. ([Haridusvaldkonna arengukava 2023–2027](#))

[Heaoluprofiili 2020](#) kohaselt on probleemne ka HEV laste kooli koha saamine, teenustele transport ja õpilaskodu puudumine.

Haridusvaldkonna arengukava järgi on HEV laste toetamisel võetud eesmärgiks arendada mentorsüsteemi HEV-õppijate ja nende vanemate toetamiseks, luua õpetajate ja tugispetsialistide motivatsioonipaketid ning tõhustada koostööd haridusasutuse sees ja vahel. ([Haridusvaldkonna arengukava 2023–2027](#))

Samuti tuntakse vajadust luua lapsevanemate tugikeskus, kus vanemad saaksid perelepituse, psühholoogi, pereterapeudi teenuseid. ([Heaoluprofiil 2020](#))

Lääne-Harju

Arengekava järgi on Lääne-Harju valla üks põhiküsimusi, kuidas tekitada vallasisene integreeritud ja optimaalne haridusvõrgustik ning pakkuda ühtlaselt kõrget haridusteenust kogu vallas.

HEV tugisüsteemi parandamiseks on püstitatud mh järgmised eesmärgid:

- Kooli- ja lasteaiahoonete korrastamine ja kaasava hariduse rakendamiseks tingimuste loomine
- Haridusasutuste töötajate motivatsioonisüsteemi rakendamine ja arendamine
- Hariduslike erivajadustega laste ja noorte tugiteenuste (Lääne-Harju Tugipesade) arendamine ja lõimimine sotsiaalvaldkonna teenustega
- Haridusasutuste, ettevõtete ja vabaühenduste koostöö arendamine
- Haridusasutuste võrgu korrastamine ([Arengekava 2019–2030](#))

Tugipesa tähendab, et tugispetsialistid töötavad oma kogukonnas kooli koosseisus ja teenindavad mitut piirkonna asutust. Siinse uuringu küsitluses märkisid valla esindajad, et tugipesadega on saavutatud terviklikkus: lapse haridusteed puudutavad juhtimisotsused on terviklikumad, kiiremad ja kogukonna/piirkonna eripärasid arvestavad. Samuti kasutatakse kliendihaldussüsteemi, kus kajastub info lapsele osutatavatest teenustest lasteaia kooli lõpetamiseni. Tugipesa asutused saavad üheskoos leida lahendusi lapse arengu ja õpetee toetamiseks. Toimib ka võrgustikutöö teenusepakkujatega väljastpoolt valda.

Loksa

Arengekavas tõdetakse, et õpilaste arvu vähenemise tõttu tuleb Loksa linnal ja naaberomavalitsustel teha koostööd ühise haridusstrateegia väljatöötamiseks. Hariduslike

erivajadustega laste tugisüsteem vajab täiustamist. Loksal on puudus tugiteenustest, spetsialistidest ja õpetajatest. ([Arengukava aastani 2024](#)) Siinse uuringu küsitluses mainiti linna laste ja perede komisjoni, kes püüab ennetada ja lahendada HEV laste probleeme. Tõdeti, et koostööd on tehtud Kuusalu vallaga, kuid teenusepakkujaid ei jagu ka nendel. Üks arengueeldusi on aga, et linna haridusasutused on tõmbekeskuseks ümbruskonna valdade lastele ([Arengukava aastani 2024](#)).

Maardu

Olemasolevatele andmetele tuginedes ei ole uute koolikohtade rajamine vajalik, kuna õpilaste arv on olnud aastaid stabiilne. Leitakse, et pigem tuleks arutada koolivõrgu korrastamise võimalusi. Tugiteenused on Maardu linna koolides üldiselt tagatud. ([Arengukava 2022–2030](#)) Ühe olulise küsimusena on arengukavas tõstatatud füüsiline õpikeskkond. Maardu Põhikoolis ja Maardu Gümnaasiumis on eriklassid, kus õpivad nii tõhustatud kui ka eritoe vajadusega õpilased. Eriklassid (ning eriti toimetulekuõppel laste klassid) vajavad kaasajastamist. Arengukavas on seatud eesmärk luua Maardu linnas optimaalne koolivõrk. Samuti püüeldakse selle poole, et tänu läbimõeldud otsustele, kvaliteetsele haridusele ja korras hoonetele eelistavad maardulased ennekõike kodulinna haridusasutusi. ([Arengukava 2022–2030](#))

Raasiku

Arengukava kohaselt on valla haridusasutuste füüsiline olukord üldiselt hea, millele on aidanud kaasa ka viimastel aastatel tehtud investeeringud. Küll aga on nõudlus hariduse tugiteenuste järele suurem kui valla võimekus neid pakkuda. Samuti valmistab muret ruumipuudus, sh Raasiku põhikoolis ja Aruküla Vabas Waldorfkoolis. Plaanis on luua hariduse tugiteenuste keskus (psühholoog, sotsiaalpedagoog, eripedagoog, logopeed, tugiisikud), samuti rakendada meetmeid, et tagada kvalifitseeritud personali olemasolu valla haridusasutustes. ([Arengukava 2019–2028](#))

Rae

Arengukava järgi on Rae vallas järjepanu suurenenud hariduslike erivajadustega laste arv nii lasteaias kui ka koolis. Vallas puuduvad võimalused pakkuda õppekohti toimetuleku- ja hooldusõppel lastele, senini on need leitud koostöös riigi, teiste omavalitsuste ja erakoolidega. Hariduslike erivajadustega lastega kaasneb veel teisigi väljakutseid: sageli peavad vanemad suhtlema mitme erineva asutusega ning alati ei saada abi koduvallast; vähe on koostööd teiste valdkondadega (nt sotsiaalvaldkond); puudu jääb kompetentsist ja vastavast taristust. Vajadus oleks spetsiaalse õppe- ja kompetentsikeskuse järele, mille juurde kuulub nii rehabilitatsioonikeskus kui ka toimetuleku- ja hooldusõpe. Arengukavas leitakse, et mõistlik oleks see lahendada koostöös mitme omavalitsusega. Seni on plaane selleks peetud Raasiku ja Kiiliga (Kiili valla arengukava), siinse uuringu küsitlusest saadud info kohaselt ka lisaks Kose ning Jõelähtmega.

Samuti võiks ülevallaline tugisüsteem võimaldada erinevate asutuste töötajatel omavahel kogemusi jagada, aga toetada ka lapsevanemaid. ([Hariduse ja noorsootöö arengukava 2020](#))

Saku

Arengukava kohaselt on jätkuvalt tarvis luua valda põhihariduse omandamiseks uusi koolikohti, samuti pole vallas piisavalt tugispetsialiste. Eesmärgiks on võetud luua erivajadusega õpilastele koolikohti koostöös naaberomavalitsuste või erakoolidega. Saku vallas on kõige rohkem eriõppe pädevust Kajamaa Koolis, millest saaks kujundada valla tugi- ja nõustamiskeskuse. Näiteks käivad Kajamaa koolis lapsed Kiili vallast

(Kiili arengukava järgi organiseerib vald selleks transpordi). Nõudluse suurenemise tõttu tuleks kool suuremaks ehitada või uude asukohta kolida. Selleks tehakse koostööd Saue vallaga. Hetkel mahutab Kajamaa Kool kuni 50 erivajadusega õpilast. ([Lisa - Lähteolukorra ülevaade](#)) Lisaks arendatakse Saue vallaga seal asuvat Salu kooli erivajadustega lastele. ([Arengukava 2035+ tegevuskava](#))

Saue

Saue vald seisab silmitsi koolikohtade nõudluse kõikumisega kasvupiirkondades – viimase nelja aastaga on õpilaste arv kasvanud ligi 500 võrra, kasvust suurem osa on koondunud Laagri Kooli.

Saue valla koolivõrgu osa on ka Maidla külas asuv ja erakoolina tegutsev Salu kool erivajadusega lastele, mille pidaja on MTÜ Puuetega Laste Keskus Lootus. Koostöös teiste Lääne-Harju KOVidega plaanib Saue vald rajada Salu kooli baasil Lääne-Harjuma piirkonna hariduslike erivajadustega laste kooli. ([Arengukava 2022–2035](#))

Viimsi

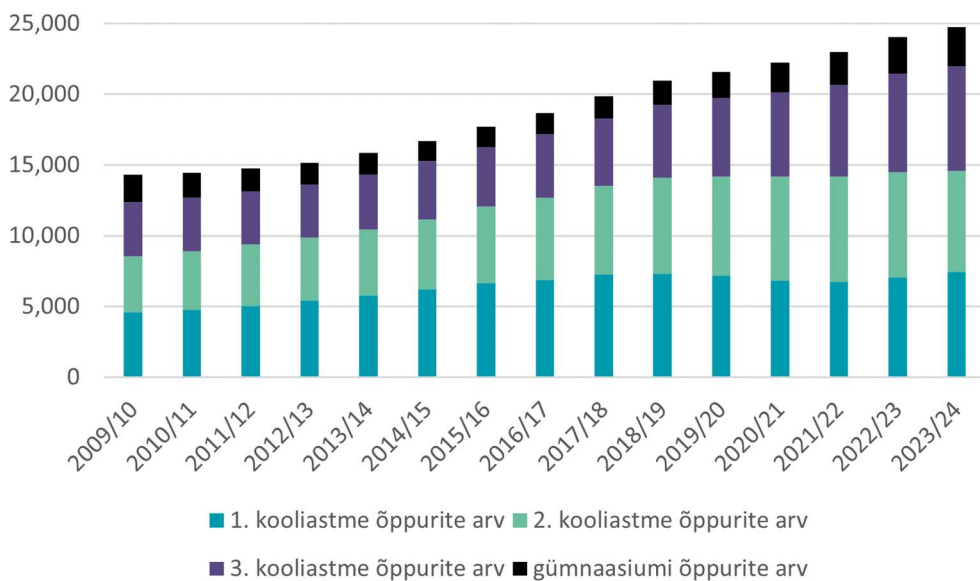
Arengukava järgi on üks Viimsi valla peamisi katsumusi rahvastiku arvu kasv ja sellest tulenev vajadus uute õppekohtade järele. Uusi koolikohti plaanitakse luua koostöös eraettevõtjatest koolipidajatega.

Lisaks plaanitakse moodustada valla hariduskonsortsium, kuhu kuuluksid Viimsi üldhariduskoolide, ARTIUMI jt valdkondlike spetsialistide esindajad. Konsortsium võimaldaks tõhusamalt ressursside kasutust koordineerida. See tähendab muuhulgas koolide ruumide suuremat riskasutust ning õpetajate ja õpilaste liikumist koolide vahel erinevate ainete õppimiseks selleks kõige paremini sobivas keskkonnas ja spetsialistide juhendamisel.

Lisaks on arengukavas püstitatud eesmärk koordineerida keskselt erivajadustega lastele teenuste pakkumist. ([Haridus- ja noortevaldkonna arengukava 2021–2030](#)) Viimsi valla 2023. a eelarve üks prioriteete on alustada (koostöös haridusasutustega) erivajadustega inimestele (sh lastele) teenuskeskuse rajamist ([Viimsi vald, 2023](#)).

3. Ülevaade Harjumaa haridusvõrgust

Vaatlusalusel perioodil on joonise 1 järgi (2009–2024) õpilaste üldarv Harjumaa koolides järjepidevalt kasvanud. See on kooskõlas üldise elanike arvu tõusuga Harju maakonnas. Harjumaa koolides (v.a Tallinnas) õppis Eesti Hariduse Infosüsteemi andmeil 2023/24. õppeaastal 24 726 õpilast: neist 7455 esimeses kooliastmes, 7139 teises kooliastmes ja 7389 kolmandas kooliastmes ning 2743 gümnaasiumiastmes. Esimesed kolm kooliastet on õpilaste arvu poolest üsna sarnase suurusega. Võrreldes eelneva kolme õppeaastaga on vähenenud õpilaste arv teises, kuid suurenenud kolmandas kooliastmes. Maakonnas õppivate gümnaasiumiõpilaste arv on aasta-aastalt kasvanud.

Joonis 1. Õpilaste arv Harju maakonnas 2009–2024 (v.a Tallinn) kooliastmeti (statsionaarne õpe) (EHIS)

Tabel 1

Tabel 2 on ülevaade õpilaste arvu kohta 2023/24. õppeaastal Harjumaa omavalitsustes ja koolides, jagatuna kooliastmeti. 2023/24. õppeaastal oli Harju maakonnas 60 kooli, kus on vähemalt üks esimesest kolmest kooliastmest, neist 55 munitsipaalomandis ja viis eraomandis (tabelis tähistatud tärniga). Esimeses kolmes kooliastmes õppis kokku 21 983 õpilast. Järgnevad andmed omavalitsuseti võtavad kokku õppijate arvud esimeses kolmes kooliastmes. Anija vallas on kolm kooli, kus õppis kolmes kooliastmes kokku 576 õpilast. Harku vallas on kokku viis kooli, kus õppis 1938 õpilast. Jõelähtme vallas on kokku kolm kooli, kus õpilasi 898. Keila linnas on kaks kooli, millest üks erakool. Kahes koolis õppis kokku 1604 õpilast. Kiili vallas on üks kool, milles esimeses kolmes kooliastmes oli kokku 861 õpilast. Kose vallas on neli kooli, milles õppis kokku 955 õpilast. Kuusalu vallas on kolm kooli, kus õppis 735 õppijat. Lääne-Harju vallas on seitse kooli, kus õpilasi kokku 1155. Loksas linnas on üks kool, mille esimeses kolmes kooliastmes õppis kokku 204 õpilast. Maardu linnas on kolm kooli ja õpilasi neis kokku 1388. Rae vallas on kooli seitse ja neist üks on eraomandis. Õpilasi oli 23/24. õppeaastal kokku 3675. Raasiku vallas oli neli kooli, millest üks eraomandis. Kokku õppis neis 735 õpilast. Saue vallas on kaheksa kooli, neist kaks eraomandis. Kokku õppis 3090 õpilast. Salu kool Saue vallas on mõeldud erivajadustega lastele. Saku vallas on kolm kooli,

kus õppis kokku 1609 õpilast. Kajamaa kool Saku vallas on mõeldud hariduslike erivajadustega õpilastele. Viimsi vallas on viis kooli, kus õppijaid kokku 3212.

Tabel 2. Esimese kolme kooliastmega üldhariduskoolid Harju maakonnas (v.a Tallinn) ja õpilaste arv statsionaarses õppes 2023/24. õppeaastal (EHIS)

KOV	Kooli nimi	I aste	II aste	III aste	Kokku
Anija vald	Aegviidu Kool	29	28	22	79
	Alavere Põhikool	22	22	34	78
	Kehra Gümnaasium	119	170	130	419
Harku vald	Harkujärve Põhikool	135	128		263
	Muraste Kool	144	143		287
	Tabasalu Kool	298	262	585	1145
	Vääna Mõisakool	55	54		109
	Vääna-Jõesuu Kool	71	63		134
Jõelähtme vald	Kostivere Kool	59	55	61	175
	Loo Keskkool	187	197	191	575
	Neeme Kool	30	23		53
Keila linn	Keila Kool	438	474	525	1437
	Waldorfkool Läte*	54	55	54	163
Kiili vald	Kiili Gümnaasium	282	274	305	861
	Oru Põhikool	48	62	54	164
Kose vald	Ardu Kool	26	26	36	88
	Kose Gümnaasium	191	207	249	652
	Kose-Uuemõisa Lasteaed-Kool	51			51
Kuusalu vald	Kolga Kool	52	50	57	159
	Kuusalu Keskkool	151	187	211	549
	Vihasso Lasteaed-Algkool	10	17		27
Lääne-Harju vald	Laulasmaa Kool	117	91	114	322
	Lodijärve Kool	39	36	10	85
	Padise Põhikool	40	28	32	100
	Paldiski Ühisgümnaasium	58	50	53	161
	Paldiski Vene Põhikool	67	71	93	231
	Risti Kool	35	42	37	114
	Vasalemma Põhikool	52	44	46	142
Loksa linn	Loksa Gümnaasium	60	69	75	204
Maardu linn	Kallavere Keskkool	116	10	80	266
	Maardu Gümnaasium	240	220	239	699
	Maardu Põhikool	130	162	131	423
Rae vald	Järveküla Kool	189	257	289	744
	Jüri Gümnaasium	360	348	404	1112
	Kindluse Kool	413	190	67	670
	Lagedi Kool	87	74	76	237
	Lilleoru Põhikool*	40	8		48
	Peetri Lasteaed-Põhikool	213	237	286	736
	Vaida Põhikool	36	44	48	128
Raasiku vald	Aruküla Vaba Waldorfkool*	27	22	39	88
	Aruküla Põhikool	137	128	147	412

	Pikavere Mõisakool	10	15		25
	Raasiku Kool	69	67	74	210
Saue vald	Ääsmäe Põhikool	80	86	100	266
	Kernu Põhikool	10	18		28
	Laagri Kool*	526	441	363	1330
	Nissi Põhikool	54	60	62	176
	Ruila Põhikool	56	59	59	174
	Saue Kool	301	304	372	977
	Salu Kool*	8	7	6	21
	Turba Kool	32	39	47	118
Saku vald	Kajamaa Kool	25	13	29	67
	Kurtna Kool	94	74	87	255
	Saku Gümnaasium	428	395	464	1287
Viimsi vald	Haabneeme Kool	149	175	236	560
	Prangli Põhikool	3	1	3	7
	Püünsi Kool	94	109	108	311
	Randvere Kool	165	153	143	461
	Viimsi Kool	436	437	443	1316

*eraomandis

Tabel 3 annab ülevaate Harju maakonnas elavate põhikooliõpilaste õpilasrändest 2023/24. õppeaastal. Kodukohas õppivate õpilaste osakaal jääb Harju maakonnas vahemikku 66–91%. Harku vald paistab silma suurima Tallinnas õppivate õpilaste osakaalu (31%) poolest. Sarnane osakaal (70%) koduvallas õppijatest on Jõelähtme vallas, kuid Tallinnas õppivate õpilaste osakaal on seal märgatavalt madalam (17%). Viimsi valla õpilastest õpib Tallinnas 24%. Tallinna kui haridusrände sihtpunkti suur osatähtsus on ootuspärane. Samas on suhteliselt madal väljaspool Harjumaad õppivate õpilaste osakaal, jäädes omavalitsuseti ühe kuni kolme protsendi piiridesse põhikooliõpilaste koguarvust. Kõige suurem on koduomavalitsuses õppijate osakaal Kose vallas (91%). Tallinnas õpib Kose vallast vaid 6% õpilasi. 185 õpilast Lääne-Harju vallast ja 84 õpilast Saue vallast õppis 2023/24. õppeaastal Keila linnas.

Tabel 3. Õpilasaranne põhikoolis 2023/24. õppeaastal (EHIS)

Koolide asukoha omavalitsus																					
	Anija vald	Harku vald	Jõelähtme vald	Keila linn	Kiili vald	Kose vald	Kuusalu vald	Loksa linn	Lääne-Harju vald	Maardu linn	Raasiku vald	Rae vald	Saku vald	Saue vald	Viimsi vald	Tallinn	Õpib väljaspool Harjumaad	Kokku	Tallinnas (%)	Väljaspool Harjumaad (%)	Õpib oma KOVis (%)
Õpilase elukoha omavalitsus	Anija vald	599	1	2		11	14		1	1	21	3		1	2	57	25	738	8%	3%	81%
	Harku vald		2055	31					11	1		4		5	5	949	34	3095	31%	1%	66%
	Jõelähtme vald			786		1	36			54	31	7			11	196	6	1128	17%	1%	70%
	Keila linn	3			1387				23					32		131	10	1586	8%	1%	87%
	Kiili vald		2	3	936	1					1	14	3		1	188	16	1165	16%	1%	80%
	Kose vald	4				988			1	2	2	15		1	1	63	13	1090	6%	1%	91%
	Kuusalu vald	3	1	8			712	56		1	1	1		1	10	70	24	888	8%	3%	80%
	Loksa linn						18	158						2		12	1	191	6%	1%	83%
	Lääne-Harju vald		32		185	1	2	1	1121					26		144	42	1554	9%	3%	72%
	Maardu linn			44			3			1356		2			21	255	11	1692	15%	1%	80%
	Raasiku vald	12	2	5		2	1			2	621	28				122	23	818	15%	3%	76%
	Rae vald	1		12	1	11	2			2	14	3748		3	4	746	38	4582	16%	1%	82%
	Saku vald		1		6	1	1						3			202	41	2046	10%	2%	86%
	Saue vald		10	2	84	2	3		18				4	20		763	49	4188	18%	1%	77%
	Viimsi vald		1	3	1		2			17	5	5				2873	933	3878	24%	1%	74%

Tabel 4 annab ülevaate tuge vajavate õpilaste arvust üldhariduskoolides viimasel kolmel õppeaastal. Tuge vajavaid õpilasi on Harjumaa üldhariduskoolides (v.a tuge vajavate laste koolid) 2023/24. õppeaastal 5287, neist 3733 vajasis üldtuge, 1168 tõhustatud tuge ja 386 erituge. 2023/24. õppeaastal jäi nende õpilaste osakaal, kellele oli määratud üldtugi, kuue ja 27% vahele. Üldtoega õpilaste osakaalude keskmine oli 2023/24. õppeaastal 21% ning tõhustatud või eritoega õpilaste osakaalude keskmine 6%. Üldtoega õpilaste osakaal on pea kõigis omavalitsustes alates 2021/22. õppeaastast kõikunud paari protsendipunkti kaupa. Üldtoega õpilaste osakaalu suurema tõusuga paistavad silma Kuusalu vald, kus oli 2023/24. õppeaastal üldtugi määratud 24%, eelneval kahel õppeaastal vastavalt üheksale ja 11% õpilastest. Silmapaistvamalt on üldtoega õpilaste arv kasvanud ka Raasiku vallas, kus 2023/24. õppeaastal oli üldise toe vajadusega 27% õpilastest, mis on 13 protsendipunkti enam kui 2021/22. õppeaastal. Muutusi toevajadusega õpilaste osakaalus võib ühelt poolt mõjutada õpilaste arvu kasv, kuid see võib näidata ka seda, et õpilaste toe vajadust osatakse järjest paremini märgata. Tõhustatud ja erituge vajanud õpilaste osakaal kokku jäi omavalitsustes nelja (Kiili) ja 10% (Keila linn ja Lääne-Harju vald) vahele.

Tabel 4. Tuge vajavad õpilased üldhariduskoolides (v.a tuge vajavate laste koolid) 2021/22., 2022/23. ja 2023/24. õppeaastal (EHIS)

Omavalitsus	Aasta	Üldine tugi	Tõhustatud tugi	Eritugi	Kokku	Õpilaste arv	Üldine tugi (%)	Tõhustatud tugi (%)	Eritugi (%)
Anija vald	2021	158	12	3	173	578	27%	2%	1%
Anija vald	2022	158	20	7	185	588	27%	3%	1%
Anija vald	2023	122	28	10	160	576	21%	5%	2%
Harku vald	2021	175	40	17	232	1820	10%	2%	1%
Harku vald	2022	250	65	17	332	1877	13%	3%	1%
Harku vald	2023	246	82	16	344	1938	13%	4%	1%
Jõelähtme vald	2021	156	36	10	202	720	22%	5%	1%
Jõelähtme vald	2022	149	37	12	198	752	20%	5%	2%
Jõelähtme vald	2023	184	43	11	238	803	23%	5%	1%
Keila linn	2021	158	103	41	302	1559	10%	7%	3%
Keila linn	2022	205	108	45	358	1603	13%	7%	3%
Keila linn	2023	174	117	48	339	1604	11%	7%	3%
Kiili vald	2021	63	18	6	87	848	7%	2%	1%
Kiili vald	2022	69	28	5	102	852	8%	3%	1%
Kiili vald	2023	55	32	6	93	861	6%	4%	1%
Kose vald	2021	158	47	19	224	844	19%	6%	2%
Kose vald	2022	204	54	19	277	924	22%	6%	2%
Kose vald	2023	200	56	15	271	955	21%	6%	2%
Kuusalu vald	2021	66	19	16	101	746	9%	3%	2%
Kuusalu vald	2022	79	33	11	123	734	11%	4%	1%
Kuusalu vald	2023	177	48	11	236	735	24%	7%	1%
Loksa linn	2021	45	9	3	57	203	22%	4%	1%
Loksa linn	2022	54	9	2	65	214	25%	4%	1%
Loksa linn	2023	34	11	2	47	204	17%	5%	1%

Omaavalitsus	Aasta	Üldine tugi	Tõhustatud tugi	Eritugi	Kokku	Õpilaste arv	Üldine tugi (%)	Tõhustatud tugi (%)	Eritugi (%)
Lääne-Harju vald	2021	239	66	26	331	1079	22%	6%	2%
Lääne-Harju vald	2022	293	79	33	405	1153	25%	7%	3%
Lääne-Harju vald	2023	278	82	31	391	1155	24%	7%	3%
Maardu linn	2021	215	25	34	274	1232	17%	2%	3%
Maardu linn	2022	317	34	25	376	1380	23%	2%	2%
Maardu linn	2023	267	63	25	355	1,388	19%	5%	2%
Raasiku vald	2021	105	24	9	138	747	14%	3%	1%
Raasiku vald	2022	162	40	9	211	749	22%	5%	1%
Raasiku vald	2023	196	32	10	238	735	27%	4%	1%
Rae vald	2021	586	83	57	726	3365	17%	2%	2%
Rae vald	2022	708	119	50	877	3522	20%	3%	1%
Rae vald	2023	552	157	54	763	3675	15%	4%	1%
Saku vald	2021	310	68	18	396	1499	21%	5%	1%
Saku vald	2022	393	87	23	503	1539	26%	6%	1%
Saku vald	2023	376	101	36	513	1609	23%	6%	2%
Saue vald	2021	388	114	47	549	2808	14%	4%	2%
Saue vald	2022	338	155	50	543	2934	12%	5%	2%
Saue vald	2023	366	197	46	609	3090	12%	6%	1%
Viimsi vald	2021	307	79	78	464	2595	12%	3%	3%
Viimsi vald	2022	402	110	75	587	2611	15%	4%	3%
Viimsi vald	2023	506	119	65	690	2655	19%	4%	2%

104 Harju maakonna õpilast õppis 2023/24. õppeaastal põhikooli lihtsustatud riikliku õppekava lihtsustatud õppe tasemel, lihtsustatud õppekava toimetulekuõppe tasemel õppis 23 õpilast ning hooldusõppe tasemel 1 õpilane (Tabel 5). Selles tabelis esitatud andmed ei arvesta õpilasi, kes õpivad HEV koolides vastavatel õppekavadel.

Tabel 5. Õpilased õppekava liikide lõikes omaavalitsuseti 2023/24. õppeaastal põhihariduse statsionaarses õppes (v.a koolid tuge vajavatele õpilastele) (EHIS)

Omaavalitsus	RÖK	LÖK	TÖK	HÖK	Kokku
Anija vald	570	6			576
Harku vald	1937	1			1938
Jõelähtme vald	801	2			803
Keila linn	1597	6	1		1604
Kiili vald	860	1			861
Kose vald	942	13			955
Kuusalu vald	726	9			735
Loksa linn	203	1			204
Lääne-Harju vald	1146	9			1155
Maardu linn	1374	8	6		1388

Raasiku vald	731	4			735
Rae vald	3661	10			3671
Saku vald	1596	12	1		1609
Saue vald	3060	9			3069
Viimsi vald	2626	13	15	1	2655

Põhikooli lihtsustatud riikliku õppekava lihtsustatud õppe eriklasse oli 2023/34. õppeaastal kõigi omavalitsuse koolides, välja arvatud Loksal. Eriklassidega haridusasutused põhikooli lihtsustatud riikliku õppekava toimetulekuõppe tasemel olid Saku ja Viimsi vallas ning Keila ja Maardu linnas. Toimetulekuõppe eriklassid olid Rae ja Viimsi vallas.

Selles uuringus pärinevad arvanded tugispetsialistide (eripedagoogid, logopeedid, sotsiaalpedagoogid, koolipsühholoogid) kohta Eesti Hariduse Infosüsteemist ning on koondatud seisuga 10.11.2023. Andmekogu ei sisalda andmeid hariduslike erivajadustega õpilaste õppe koordineerijate (HEVKO) kohta. Alates 02.10.2018 kogutakse EHISesse infot nende tugispetsialistide kohta, kes töötavad õppeasutuses ehk kuuluvad õppeasutuse töötajate koosseisu või töötavad omavalitsuse hallatavas asutuses ning lepingu lisas on määratletud koormus õppeasutuses. Kui erasektoris töötava tugispetsialisti töölepingus on õppeasutus fikseeritud töötamise kohana (st ka koormus on teada), siis tuleb need tugispetsialistid sisestada EHISe andmebaasi. Võlaõiguslike lepingute alusel tugiteenuse pakkujate sisestamine andmebaasi on vabatahtlik. KOVide sõnul võivad tugispetsialiste puudutavad EHISe andmed tegelikult olukorrast veidi erineda ning haridus- ja teadusministeeriumi analüüsivaldkonna hinnangul on umbes 10% Harjumaa (v.a Tallinn) tugispetsialistide koormuste andmete kvaliteedis küsitavusi. KOVide hinnanguid tugispetsialistide piisavusele kirjeldame edasises analüüsis. Tabel 6 järgi ei töötanud Loksa Gümnaasiumis 10.11.23 seisuga ühtegi tugispetsialisti, seega ei kajastu ülevaates Loksa linna tugispetsialistide ega ka ametikohtade arv. Suhteliselt vähe on tugispetsialistide ametikohti EHISe andmeil Anija vallas ja Kuusalu vallas. Üldtoega õpilaste osakaal Anija vallas on 2023/24. õppeaastal 21% ja tõhustatud toe ja eritoega õpilaste osakaal kokku 7%. Kuusalu vallas on 2023/24. õppeaastal üldtugi määratud 24% ja eritugi või tõhustatud tugi kokku 8% õpilastest. Kõige suurem on tugispetsialistide ametikohtade arv EHISe järgi Viimsi vallas, Ametikohtade arvu poolest järgneb Rae vald, kus tõhustatud toe ja eritoega õpilaste osakaal oli 2023/24. õppeaastal 6%, mis on Harjumaa sama õppeaasta keskmisest (12%) veidi madalam.

Tabel 6. Tugispetsialistide ametikohtade arv Harjumaa omavalitsuste lõikes 2023/24. õppeaastal

Omavalitsus	Tugispetsialistide ametikohtade arv ametinimetuse alusel					Ametikohtade arv kokku
	eripedagoog	koolipsühholoog	logopeed	sotsiaalpedagoog		
Anija vald	0,4	1,0	2,0	2,0	5,3	
Harku vald	7,8	4,5	1,0	9,3	22,6	
Jõelähtme vald	3,1	2,3	1,3	3,9	10,5	
Keila linn	3,1	2,5	1,5	5,5	12,6	
Kiili vald	6,7	1,0		1,0	8,7	
Kose vald	0,4	1,0	1,5	5,1	7,9	
Kuusalu vald	1,6	1,0		2,0	4,6	

Lääne-Harju vald	6,7	2,7		6,8	16,1
Maardu linn	2,0	3,0	1,5	2,5	9,0
Raasiku vald	2,9	1,5	1,0	2,0	7,4
Rae vald	10,3	6,8	2,6	10,3	30,0
Saku vald	4,1	2,8	2,4	6,0	15,3
Saue vald	8,1	3,0	4,0	3,1	18,2
Viimsi vald	12,3	8,1	4,6	6,1	31,0

Õppeaastatel 2021/22–2023/24 jäi Harju maakonnas töötavate kvalifikatsiooninõuetele vastavate tugispetsialistide osakaal ametinimetuste järgi vahemikku 74–96%. Tabel 7 annab ülevaate kvalifikatsiooninõuetele vastavate tugispetsialistide arvust ametikohtade nimetuste lõikes 2023/24. õppeaastal. Kõige enam on Harju maakonnas kvalifikatsioonile vastavaid eripedagooge (73). Neile järgnevad sotsiaalpedagoogid (54), koolipsühholoogid (44) ja logopeedid (32).

Tabel 7. Kvalifikatsiooninõuetele vastavate tugispetsialistide arv⁵ ametikohtade nimetuste lõikes 2023/24. õppeaastal

	Logopeed	Eripedagoog	Sotsiaalpedagoog	Koolipsühholoog
Anija vald	3	1	2	1
Harku vald	7	1	9	4
Jõelähtme vald	2	4	1	3
Keila linn	3	4	5	2
Kiili vald		4		1
Kose vald	3	1	5	1
Kuusalu vald		2	1	1
Loksa linn				
Lääne-Harju vald		9	7	5
Maardu linn	1	1	1	4
Raasiku vald	1	3	2	2
Rae vald	4	11	8	8
Saku vald	3	5	5	2
Saue vald	6	10	3	3
Viimsi vald	5	14		8

⁵ Kui tugispetsialist töötab rohkem kui ühes koolis, mis asuvad erinevates Harjumaa omavalitsustes, või töötab rohkem kui ühel ametikohal ametinimetuse alusel, siis kajastuvad need tugispetsialistid tabelis mitmekordselt.

4. Takistused HEV toe pakkumisel

Analüüsi esimeses etapis saatsime 15 Harju omavalitsusele lühiküsimustiku, kus palusime valida HEV toe pakkumisel kõige enam muret valmistavad takistused ning kirjeldada lühidalt senist koostööd teiste KOVidega. Lisaks andsid tugiteenuste praegusest korraldusest ülevaate intervjuud KOVide haridus- ja sotsiaalvaldkonna juhtide või spetsialistidega.

Sarnaselt arengudokumentidega näitavad ka lühiküsitluse tulemused, et suurim takistus Harju maakonna KOVide silmis on vajalike **kvalifitseeritud tugispetsialistide puudus hariduse tugiteenuste kvaliteetseks tagamiseks**. Vähem kaalukas pole ka omavalitsuste hinnang, et puudu on rahast tugispetsialistide juurde palgata, samuti pidas osa omavalitsusi oluliseks takistuseks seda, et tugispetsialistidel puudub toetav võrgustik ning piisavad koolitusvõimalused.

Erinevate tugispetsialistide puudust rõhutasid enim Ida-Harju piirkonna omavalitsused, sh nt Loksa ja Kuusalu. Mitmes teises omavalitsuses on tugispetsialistide, eriti eripedagoogide ametikohad üldjoontes täidetud, kuid puudu on eelkõige logopeedidest ja psühholoogidest (nt Jõelähtme, Rae) või tuntakse, et tugispetsialistide arv HEV laste osakaalu arvestades on „piiripealne“ (nt Kiili). Esineb ka valdu, kus tugispetsialistide puudus on vähem põletav probleem – selle põhjuseks peavad need vallad kõrgeid palku ning head organisatsiooni- ja juhtimiskultuuri (nt Viimsi ja Harku).

Tugispetsialistide puuduse põhjuseid kaaludes leiavad mõned omavalitsused, et ei suuda pakkuda tugispetsialistidele mõnede teiste Harju valdade, aga eelkõige erasektoriga võrreldavat töötasu. Suundumust, et tugispetsialistid eelistavad töötada eraasutustes, tõi intervjuus esile ka Tallinna linn (Intervjuu 13.11.2023). Seejuures võib lisaks suuremale palgale olla eraasutustes väiksem töökoormus. Mitmes intervjuus rõhutati laste arvu kiiret kasvu vallas, samas kui üksikutel juhtudel (Keila linn) on ühe kooli väga heal tasemel tugimeeskond tähendanud eri- ja tõhustatud toe vajadusega laste suurt õpirännet lähivaldadest ja seega vajadust enamate ametikohtade järele⁶. Mõnes intervjuus aga osutati omamoodi vastuolule, et teenused võivad küll mitmes Harju vallas olla paremini tagatud kui enamuses ülejäänud Eestist, aga kliendid on seda nõudlikumad. Sellest omakorda tõstatub küsimus, kuivõrd tuleks senisest enam ühtlustada arusaamu tugispetsialistide tööaja rakendamisest.

Lisaks haridusvaldkonna tugispetsialistidele on mitme valla, nagu Lääne-Harju, Rae, Saue, Maardu ja Loksa hinnangul keeruline leida ka (sageli sotsiaalvaldkonna haldusalasse) kuuluvaid sobivaid tugiisikuid. Näib, et enamus valdu peavad paremini toimivaks süsteemi, kus tugiisik on töölepinguga kas haridusasutuse või valla sotsiaalkeskuse palgal. Kui hanke korras tugiisiku leidmine ei paista õnnestuvat, siis häid tulemusi on andnud näiteks huvitatud inimeste koolitamine tugiisikuks. Märgiti, et ka tugiisikud vajavad nõustamist ja omavahel kogemuste jagamist, samuti tõstatati probleem, et piisavalt selgelt pole eristatud tugiisiku ja abiõpetaja rollid haridusasutustes. Mõni vald märkis, et raske on leida tugiisikut, kes abistaks last väljaspool kooli või lasteaeda.

⁶ 185 õpilast Lääne-Harju vallast ja 84 õpilast Saue vallast õppis 23/24. õppeaastal Keila linnas.

Piisaval määral näib enamuses valdades olevat abiõpetajaid, kes on aidanud mõnel juhul ka tugispetsialistide puudust leevendada.

Eripärsed probleemid tugispetsialistide leidmisel on suure venekeelse elanikkonnaga omavalitsustes. Loxsa linnas on kohati väga keeruline tagada ainetundides individuaalõpet haridusliku erivajadusega keelekümbluses osalevale lapsele ning õpetajad on ülekoormatud.

Maardu linnas on aga eelkõige raskusi eestikeelsete tugispetsialistide ja õpetajate leidmisega, kuigi samas on vähenenud ka eesti emakeelega õpilaste arv (sel põhjusel on kavas sulgeda Kallavere Keskkooli eestikeelne gümnaasiumiaste). Venekeelsete tugispetsialistide arv on piisav, kuid praegu ei oska linn veel hinnata eestikeelsele õppele ülemineku mõju. Muuhulgas on õhus küsimus, mil määral laieneb eestikeelse õppe kohustus hooldus- ja toimetulekuõppel lastele, kellega töötavad praegu venekeelsed tugispetsialistid. Mitmes vallas leitakse, et vallaülesed tugikeskused või mitme asutuse töötajaid koondavad tugipesad on aidanud tugispetsialistide koormust paremini asutuste vahel jaotada, näiteks nagu Harkus või Lääne-Harju vallas. Ressursi parema jagamise eesmärgil (keskus võimaldaks otsida mitme kooli peale täiskohaga inimest) plaanitakse tugikeskuse struktuur luua ka näiteks Kose vallas, samas kui mõnes vallas (nt Raasikul) pole üksmeelt saavutatud. Eelkõige ei leita neil juhtudel, et tugikeskus aitaks lahendada puuduvate spetsialistide probleemi.

Näiteks Kuusalu vallas on tugikeskus aidanud olemasolevat vähest ressursi suunata asutustesse, kus vajadus on teravam, kuid endiselt on spetsialistidest selgelt puudus. Tugikeskusega kaasnevad edusammud (nt Kuusalus) on aga turvaline ning efektiivne dokumendihaldus ja spetsialistide omavaheline suhtlus. Ka Harku vallas on leitud, et valla tugikeskuse pakutav spetsialistide võrgustik kõnetab tööle kandideerijaid. Lääne-Harjus katsetatakse aga tugipesade süsteemi, kus spetsialiste jagavad ühe piirkonna lähestikku asuvad lasteaiad ja koolid, tagades nii spetsialistidele täiskoormuse. Tööjõu jagamisel kasutatakse kliendihaldussüsteemi, mis on seni KOVi hinnangul hästi toiminud (teatakse juba kevadel, milleks sügisel valmistuda tuleb), samuti on tugipesa edukuse taga väga heal tasemel koordineerija.

Rae ja Saue on aga tugispetsialistide puuduse leevendamise nimel võtnud eesmärgiks kaardistada spetsialistide ressursi kasutus kogu omavalitsuses, samuti soovib eriklasside loomist ja tööjõu tagamist hakata keskselt koordineerima Viimsi.

Ruumipuudust laste toetamiseks eriklassides või individuaalses õppes tõstsid intervjuudes esile ligi pooled valdadest, teravamaks pidasid seda probleemi näiteks Raasiku, Viimsi, Jõelähtme, Kiili, Saku. Mõnel juhul lahendatakse probleem uute hoonete ehituse või juurdeehitusega (nt Kiili, Lääne-Harju), kuid enamasti on üritatud leida erinevaid lahendusi olemasolevates kooliruumides, mis aga hakkavad mitmes vallas end ammendama. Mõnevõrra vähem valmistab ruumide puudus muret Maardus ja Loxsal.

Spetsialistide ja ruumi puuduse tõttu on mõnes vallas keeruline tagada eelkõige individuaalõpet, kuigi vajadus selle järele võib olla pigem erandlik (nt Harku), ja luua eriklasse nii tõhustatud kui ka eritoe pakkumiseks (nt Viimsi) ja vaiksema, eraldatud õpikeskkonna tagamiseks. Mõned vallad näevad ühe kompromissina eriklasside ja/või tugispetsialistide koondumist valla ühte kuni kahte kooli (nt Harkus, Loxsal, Viimsi), kus juba praegu on pädevus HEV lapsi toetada suurem. Samuti on koolides moodustatud n-õ HEV õpilaste tiibu. Näiteks on Keilas 1—6 klassini osa eri- ja tõhustatud toe vajadusega lapsi eraldi hoones; toimetulekuõppel laste 4—10-kohaline n-õ kompleks on ka Maardu põhikoolis. See võimaldab

intervjueeritavate sõnul muuhulgas rahulikumat õpikeskkonda. Ruumipuudust eriklasside loomiseks aitaks mitmete KOVide ootuste kohaselt lisaks leevendada kavandatavad piirkondlikud õppe- ja kompetentsikeskused. Silmas tuleb pidada ka rahastusvõimalusi. 2023. aastani kestnud Euroopa Sotsiaalfondist ja riigieelarvest kaasrahastatud meetme (kogumaht 9,5 miljonit eurot) raames said koolipidajad taotleda toetust ehituseks, sisustamiseks, õppevahendite ja õppematerjalide soetamiseks, eesmärgiga arendada kaasava hariduse taristut. 2023. aasta talvel on kavandamisel uus meede suurusega 12 miljonit eurot. (Haridus- ja Teadusministeerium, 2023b)

Mõnes intervjuus rõhutati, et eriklasside avamise planeerimine on iga õppeaasta algul pingeline töö ning seda soovitakse tulevikus paremini korraldada. Keeruliseks muudab eriklasside avamise korralduse eelkõige see, kui õppeastuses vajab kohta toevajadusega õpilane, kes tuleb mõnest muust omavalitsusest ning õpilase tulek pole kevadel koolikohti jaotades veel teada.

Intervjuudele tuginedes näib üld- ja tõhustatud tugi olevat siiski Harjumaa KOVides valdavalt kohapeal tagatud, samuti rõhutas mitu valda, et tulevad toime lihtsustatud õppekava järgi õppivate laste toetamisega. Erandiks on need juhud, kus ulatuslikuma toe pakkumine Rajaleidja otsustele tuginedes võtab vallas nii palju ressursse, et raskemaks muutub ka üldtoe tagamine (selle probleemi tõstatas nt Saue) või need vallad, kus on suur puudus kõigi erialade tugispetsialistidest (nt Loksa – olukorda on aga leevendanud abiõpetajaid, keda praegu on piisavalt). Lisaks väljendati mitmes intervjuus seisukohta, et keeruline on õpetada tavaklassis tõsisemate käitumisraskustega lapsi või neid psüühikahäiretega lapsi, kellele ei sobi suur ja lärmakas koolikeskkond. Enamus intervjueeritud Harjumaa omavalitsusi peavad aga suurimaks katsumuseks [eritoe ning hooldus- ja toimetulekuõppe tagamist koduvallas](#).

KOVide silmis oli üks peamisi takistusi HEV toe pakkumisel ka [\(aine\)õpetajate vähene valmisolek](#) laste erivajadustega toimetulekuks. Mitmest intervjuust ilmnis ootus, et erivajadustega tegelemiseks tuleks piisav väljaõpe tagada juba ülikoolides. Samas arvati, et õpetajate koolitamisse ning nõustamisse peaksid tulevikus panustama ka valdadeüleised või vallasisesed kompetentsikeskused. Lisaks on korraldatud õpetajatele vallaüleseid eripedagoogilisi koolitusi (nt Jõelähtmel; õpetajate koolitamist on ühiselt mõeldud korraldada ka Ida-Harju valdade koostööprojekti raames). Intervjueeritavad leidsid, et eelkõige on keeruline juurutada arusaama, et tugispetsialist nõustab õpetajat, selle õnnestumisel aga peeti muuhulgas oluliseks oskusliku HEVKO tuge.

Lühiküsimustiku täitnud KOVidest leidis kuus, et keeruline on lapsele koduvallas või -linnas teenuseid pakkuda, tervelt kaheksa aga pidas takistuseks, et mõningad (sotsiaal)teenused pole KOVis piisavalt kättesaadavad, puuduvad teenused/asutused käitumisraskustega või sotsiaalsete probleemidega laste toetamiseks ning puudu on [teenustest kompleksprobleemidega lastele](#).

Intervjuudest selgus, et mitmes vallas on keeruline tagada kohapeal rehabilitatsiooniteenused ning enamasti saadakse neid Tallinnast või Keila linnast, kuigi mitmel juhul eelistatakse kodulähedasemaid võimalusi. Mõnel pool on kasutatud mobiilset teenust, mitmesse valda pole aga õnnestunud kohapeale teenuspakkujat leida, samas võivad ka naabervallas olla rehabilitatsiooniteenusele kohad täitunud (nt Loksa-Kuusalu). Mõni vald rõhutas vajadust õpilaskoduga kooli järele perekondlike või sotsiaalsete probleemidega lastele. Lisaks leiti mõnes intervjuus, et nii rehabilitatsiooniteenuste tagamisel kui ka sotsiaaltranspordi korraldamisel võiks teha valdadeülest koostööd.

Kompleksseid teenuseid toevajadusega lastele on seni saadud suures osas Tallinnast, sh HEV toele keskendunud koolidest, või sõltuvalt piirkonnast ka teistes maakondades asuvatest HEV riigikoolidest (nt Läänemaalt Haapsalu Viigi koolist või Lääne-Virumaalt Porkuni koolist).

Küsitlusele vastanud KOVidest kaheksa peavad probleemiks ka ennetavate teenuste puudust. Eri valdkondade teenuste integreerimist enamuses valdadest soositakse ning kujutatakse ette, et tulevikus võiksid perele ühes asutuses erinevaid teenuseid pakkuda valla tugikeskused. Selline keskus võimaldaks mitme valla arvates panna senisest enam rõhku ka ennetusele, toetades nõustamise ja koolituste kaudu mh väikelastega peresid. Samuti on Ida-Harju omavalitsused võtnud varajase koolist väljalangevuse ennetamise koostöös käsile EMP/Norra toetuste programmi raames. Omavalitsused piloteerivad integreeritud tugiteenuseid ning on projekti osana võtnud tööle (osakoormusega) juhtumikorraldajad. Integreeritud teenustest rääkides leidsid mõned vallad, et seni pole saavutatud piisavat koostööd meditsiinisüsteemiga, samas kui näiteks Kuusalu valla tugikeskuse all tegutseb ka perearstikeskus, mis toetab valdkondade vahelist info liikumist. Mitmes intervjuus leiti, et ühe ukse teenuse n-ö alguspunkt peaks tulevikus paiknema just tervisesüsteemis.

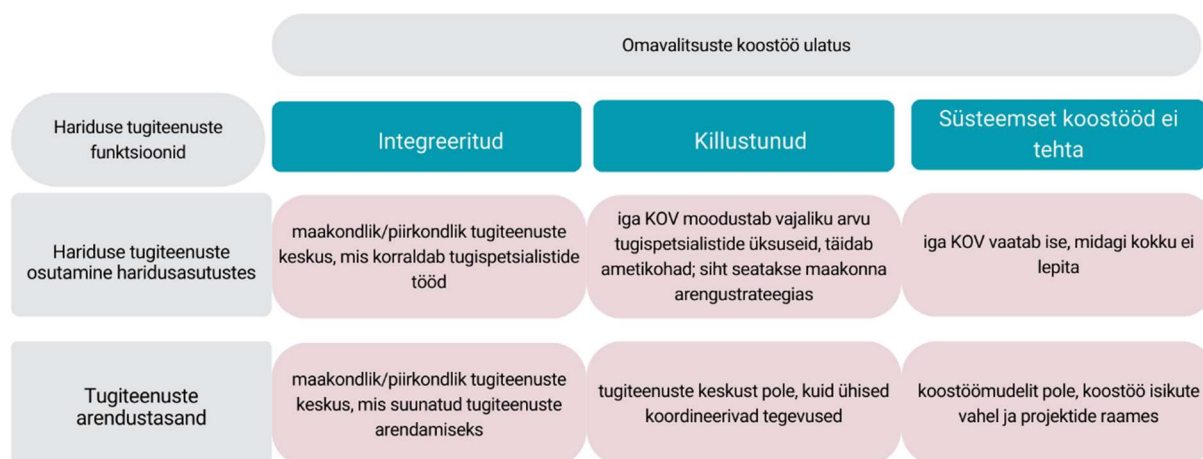
Selle analüüsi põhjal on kaalukamateks proovikivideks Harju omavalitsustes tugispetsialistide, eriti eripedagoogide, logopeedide ja psühholoogide puudus, on üks selgelt tajutud takistusi hariduse tugiteenuste kvaliteetseks tagamiseks. Lisaks on probleeme rahastamise, ruumipuuduse, õpetajate valmisoleku erivajadustega lastega tegelemiseks ning ennetavate teenuste puudumisega. Vastuseks nendele takistustele on võimalik suurendada koostööd erinevate asutuste vahel, pakkuda integreeritud tugiteenuseid ning panustada tugispetsialistide ja õpetajate väljaõppesse ja toetamisse. Lisaks on oluline keskenduda ennetavatele meetmetele ja teenustele, et toetada lapsi juba varases staadiumis ning vältida probleemide eskaleerumist.

5. Koostöömudelid maakonnas HEV toe tagamiseks

Siinse uuringu kontekstis käsitleme hariduse tugiteenuseid nende otstarbest lähtudes kahel eri tasandil: 1) hariduse tugiteenuste osutamine haridusasutustes ehk tugiteenuste esmatasand; 2) hariduse tugiteenuste arendustasand ehk teine tasand. Koostöö omavalitsuste vahel on võimalik mõlemal tasandil, kuid eri ulatuses, nagu nähtub jooniselt 2. Siinse uuringu intervjuudele ja arutelupäevale tuginedes mõjutavad koostöövormide rakendumist muuhulgas omavalitsuste valmisolek omavalitsuste valmisolek, rahalised võimalused, jagatud nägemus lahendamist vajavatest probleemidest ning varasemad koostöökogemused.

Joonisel 2 on näidatud KOVide vahelise koostöö ulatuse kolme põhilist kategooriat: „Integreeritud“, „Killustunud“ ja „Süsteemset koostööd ei tehta“, mis esindavad eri strateegiaid ja tegevusmudeleid haridustoe pakkumisel nii tugiteenuste esmatasandil kui ka arendustasandil.

„Integreeritud“ kategooriasse kuuluvad tsentraliseeritud ja ühiselt koordineeritud lähenemisviisid tugiteenuste pakkumisel, näiteks maakondlike/piirkondlike tugiteenuste keskuste kaudu, mis korraldavad tugispetsialistide tööd või suunavad tegevusi tugiteenuste arendamiseks. „Killustunud“ viitab detsentraliseeritud lähenemisele, kus iga KOV vastutab oma tugispetsialistide värbamise ja ametikohtade loomise eest, kuid vajalike ametikohtade täitmine seatakse ühiselt prioriteediks näiteks maakonna arengustrateegias. Kategooria „Süsteemset koostööd ei tehta“ kirjeldab olukorda, kus puuduvad ühtsed koostöömudelid ja koordineerimine tugiteenuste pakkumisel. Koostööd võidakse teha, kuid see pole kokkulepitud koostöömudeli alusel, vaid pigem projektide raames või konkreetsete isikute vahel.

Joonis 2. Hariduse tugiteenuste korraldusvalikud omavalitsuste koostöö ulatust arvestades. Allikas: Cumulus Consulting 2022, autorite kohandused

I tasandi tugiteenused peaksid toevajadusega õppijale kättesaadavad olema haridusasutuses. Intervjuude ja arengukavade põhjal on sellega kooskõlas ka omavalitsuste eesmärgid. Harjumaa omavalitsused ei pea realistlikuks pakkuda hariduse nelja peamist tugiteenust (logopeedi, psühholoogi, sotsiaalpedagoogi ja eripedagoogi teenus) mitme omavalitsuse koostöös ega täita ühiselt täiskoormusega ametikohti. Seejuures on oluline märkida, et ka maakonna- või piirkonnaülese tugikeskuse puhul oleks võimalik, et spetsialistid

töötavad endiselt haridusasutuste juures. On võimalik, et teenuste selliselt korraldamise tugevused ei ole kõigis omavalitsustes otsustustasandil teadvustatud.

Intervjueeritavad väljendasid selgelt, et omavalitsused mõistavad vajadust ja kohustust tagada esmatasandi tugiteenused kohapeal ning omavalitsuste vahel liikumine võib olla spetsialisti väärtusliku tööaja ebamõistlik kasutamine. Samuti nimetati esmatasandi tugiteenuste koostöös korraldamise nõrkuseks tugispetsialistide puudust. Seda nappust ei lahenda omavalitsuste hinnangul tugispetsialistide jagamine omavalitsuste vahel. Puuduvaid teenuseid (teravamalt just logopeedi ja psühholoogi teenus) tuleb mõnel omavalitsusel nagunii juurde osta, kui omavalitsuses puuduvad (piisavas mahus) vastavad spetsialistid. Seega ei pea omavalitsused asjakohaseks ka seda, et esmatasandi tugiteenuste pakkumise võimekus tõuseks neid ühiselt kas piirkondlikus või maakondlikus koostöös korraldades.

Küll aga on Harjumaa omavalitsustes peamiste hariduslike tugiteenuste tagamiseks haridusasutustes erinevaid kombinatsioone. Esiteks võivad teenused olla korraldatud nii, et iga haridusasutus värbab spetsialiste ise ja spetsialistid töötavad haridusasutuse koosseisus. Sellise korralduse kasuks on otsustanud omavalitsused, kus on üks või mitu suuremat õppeasutust, kus on võimalik pakkuda tugispetsialistidele täiskoormusega tööd. Nende omavalitsuste seas on näiteks Rae, Viimsi, Keila ja Kiili. Kahe viimase puhul tegutseb tugikeskus kooli sees, mis tähendab, et spetsialistid on koondunud koostöövõrgustikuks, et toetada õpilasi, vanemaid ja õpetajaid. Ka Loksa korraldusmudel on asutusepõhine, kuid omavalitsuse hinnangul on väikses omavalitsuses väga keeruline vajalikke spetsialiste haridusasutuse koosseisu leida.

Teine võimalus esmatasandi tugiteenuste tagamiseks on tsentraalne teenuste korraldus, kus spetsialistid on koondatud omavalitsuse hallatavasse tugikeskusesse. Selle variandi puhul võivad spetsialistid endiselt töötada ühe konkreetse õppeasutuse juures, kuid võib ka olla, et nende koormus on jaotatud mitme õppeasutuse vahel. Näiteks võimaldab Harku valla tugikeskus spetsialistide koormust koolide vahel jaotada ning pakub spetsialistidele arenguvõimalusi, tulevikus on plaanis pakkuda ka nõustamist õpetajatele ning vanematele. Kuusalus on samuti tugispetsialistid koondatud keskusesse, kus tegutseb ka rehabilitatsiooniteenuste pakkuja ja perearstikeskus; seal valmistab aga endiselt muret tugispetsialistide puudus. Valla tugikeskuse plaanid on veel Kosel, Anijal ja Jõelähtmel. Sellist teenuse korraldust olemasoleva võimekuse efektiivsema kasutamise eesmärgil nimetab haridus- ja teadusministeerium heaks lahenduseks ning omavalitsuste sõnul on ministeerium soovitanud seda neil ka kaaluda. Näiteks on Maardu linna esindajate sõnul HTM neile korduvalt valla nõustamiskeskust soovitanud. Vallaülesed tugikeskused loovad hea eelduse, et kujundada keskustes ka süsteemset koostööd sotsiaalvaldkonna teenuseosutajate ja spetsialistidega, arvestades, et laste ja perede nõustamine ühes kohas (n-ö ühe ukse süsteem) on erivajadustega laste poliitika reformi üks töösuundi.

Kolmas ja vähem levinud variant on hübriidne teenuste korraldus, mille puhul töötavad mõned spetsialistid haridusasutustes ja mõned omavalitsuse koosseisus ehk n-ö tugikeskuses väiksemate asutuste jaoks, kus ei oleks spetsialistile täiskoormusega tööd pakkuda. Nii on teenuste pakkumisele lähenenud Saue vald.

5.1 Tugispetsialistide erialarühmad

Lähtudes eelmises alapeatükis tutvustatud probleemidest tugispetsialistide ja õpetajate motivatsiooni- ja arenguvõimalustega seoses tasuks Harjumaal kaaluda [koostöömudeli rakendamist hariduse tugiteenuste arendustasandil](#). Arendustasandi teenuste hulka võib kuuluda järgnev (Cumulus Consulting, 2023), mis ei tähenda, et üks koostöömudel kõiki neid rolle korraga kandma peab:

- tugispetsialistide professionaalse arengu toetamine koolituste, täiendõppe ja kolleegidega jagatud kogemuste ning metoodikate ja vajalike materjalide arendamise kaudu;
- haridusasutuste juhtide toetamine ja nõustamine lapse arengut toetava keskkonna loomisel;
- õpetajatele koolituste ja nõustamise pakkumine, et nad oskaksid paremini toetada tuge vajavaid lapsi;
- kooliväliste nõuannete ja konsultatsiooni võimaldamine lastele, nende peredele ning vajadusel õpetajatele ja koolijuhtidele;
- arendusprojektide juhtimine.

Täielikult integreeritud mudel, mille puhul on maakondlikul keskusel hariduse tugiteenuste arendamise (mitte teenuste pakkumise) eesmärk, ei ole Harjumaal suurust ja omavalitsuste senist koostöökogemust arvestades realistlik plaan. Vähemalt spetsialistide võrgustumise ülesannet täidavad osaliselt ka valdade sees loodud/planeeritavad tugikeskused. Pikemas perspektiivis võivad arendustasandi teenuseid pakkuda ka maakonnas KOVide koostöös planeeritavad õppe- ja kompetentsikeskused, millest on pikemalt juttu allpool. Lisaks täielikult integreeritud koostöövormidele on ka võimalus ühiselt koordineerida arendustegevusi ilma maakondlikku keskust loomata. Seega võiks kaaluda maakonnaülese tegevusena üldhariduskoolide⁷ [tugispetsialistide \(eripedagoogid, sotsiaalpedagoogid, logopeedid, psühholoogid, HEVKO-d\) erialarühmade moodustamist](#).

Erialarühma eesmärk on toetada tugispetsialiste, pakkuda võimalust kogemuste vahetamiseks, leida sarnase õppimisvajaduse korral võimalusi sobivate koolituste pakkumiseks ning arendada välja metoodikaid ja vajalikke materjale.

Arutelupäeval hindasid omavalitsuste esindajad selle koostöömudeli pigem oluliseks ja pigem teostatavaks. Kuid esines ka seisukohta, et tugispetsialistide vähene võrgustumine pole suur probleem. Omavalitsuste mitmekesisust arvestades on arusaadav, kui sellisest koostöövormist ei pruugi olla huvitatud omavalitsused, kus on hästi tööle hakanud vallasisesed tugikeskused (näiteks Kuusalu), mis täidavad väljapakutud maakondlike erialarühmadega osaliselt sarnaseid eesmärke, andes spetsialistidele võimaluse kogemusi vahetada ja toetades nende arengut. Tasub silmas pidada, et neil omavalitsustel võib olla arvestataval määral kogemust, millised koostööformaadid ühe ja sama eriala tugispetsialistide puhul omavalitsuse siseses tugikeskuses hästi töötavad.

Spetsialistide erialarühmad võib moodustada ka piirkonniti, arvestades omavalitsuste senist koostöökogemust (näiteks Ida-Harju omavalitsuste koostööprojekt varajase koolist

⁷ Siinse analüüsi fookuses on üldhariduse 1.-3. kooliaste, mistõttu ei hõlma ettepanek otseselt alushariduse tugispetsialiste, kuid see ei tähenda, et erialarühmadesse ei võiks koondada ka maakonnas tegutsevaid alushariduse tugispetsialiste.

väljalangevuse ennetamiseks või Rae valda planeeritava õppe- ja kompetentsikeskuse idee ümber koondunud omavalitsused) ja geograafilist paiknemist. Varasem koostöö piirkondades on aidanud tekitada usaldust, mis soodustab ka järgnevaid ühiseid ettevõtmisi. Ühtlasi võib maakonnaülest erialarühmade asemel piirkondlike moodustamine olla mõistlikum, kuna näiteks eripedagoogide maakonnaülene erialarühm võib olla liialt suur (vt tugispetsialistide ametikohti Tabel 6), et hästi toimida. Samas on psühholooge arvestataval määral vähem, mistõttu võib mõne erialarühma puhul olla loogiline maakondlik koondumine ja mõne puhul piirkondlik. Arutelupäeval väljendati seisukohta, et sellisel moel võrgustamine võiks mõnevõrra olla ka „tõmbenumbriks“, mis aitab kaasa sellele, et tugispetsialist soovib tööle asuda just Harju maakonnas.

Harjumaa Omavalitsuste Liidu juures tegutsevate aineühenduste ning tugispetsialistide erialarühmade toimimise loogika võiks olla sarnane. Erialarühmade koordineerimise rolli peaks võtma keegi erialarühma liikmetest nii nagu õpetajate aineühenduste puhul, kasutades rühmade käivitamise perioodil kokkuleppel HOLi büroo haridusvaldkonna tuge. Arutelupäeval tõsteti ettepanekut kaaludes esile selle koostöövormi algatamisel kaasnevaid rahalisi takistusi. Igal juhul eeldab selline võrgustikupõhine koostöö koordineerimine eestvedaja töö (osakoormus) tasustamist ja mõistlik oleks arvestada ka minimaalse majanduskuluga tegevuste jaoks. KOVide panuse erialarühmade finantseerimisel, olgu need maakondlikud või piirkondlikud, võib panna sõltuvusse kas tugispetsialistide ametikohtade arvust või omavalitsuse õpilaste arvust. Esimene võib olla keerulisem, sest hulk tugispetsialistide ametikohti on täitmata. Erialarühmade finantseerimist võiks toetada ka haridus- ja teadusministeeriumi aineolümpiaadide ja -võistluste ning õpilasürituste, õpetajate ja haridusasutuste juhtide täiendusõppe läbiviimise eraldisest, mida igal aastal maakondadele antakse.

Siinse analüüsi strateegia ei sisaldanud täiendavat andmekogumist maakonna tugispetsialistidelt, kuid ka eelpool viidatud analüüsis vaimse tervise probleemide ennetusest koolis, kus intervjueriti Harjumaa koolide tugispetsialiste ja koolijuhte, väljendasid esimesed soovi nii vallasistest kui ka maakonnaülest erialaspetsialistide koostöövormide järele. (Streimann ja Vilms, 2021). Seega on ettepanek üldjoontes kooskõlas ka tugispetsialistide endi väljendatud vajadustega, kuid, nagu rõhutati ka arutelupäeval, on oluline teha seda algusest peale koos tugispetsialistide endiga.

5.2 HEV õppe- ja kompetentsikeskused maakonnas

Omavalitsuste ülest koostööd pidasid Harjumaa KOVid nii intervjuude kui ka arutelupäeva põhjal erinevates piirkondades vajalikuks eelkõige suurema toevajadusega ehk toimetuleku- ja hooldusõppel lastele õppe ja teenuste pakkumisel. Koostöös soovitakse kolmes eri piirkonnas luua õppe- ja kompetentsikeskused, mille peamine eesmärk oleks pakkuda lapsele ja perele ühes kohas nii piisavalt asjatundlikult toetatud õpet kui ka rehabilitatsiooni- ja teisi vajalikke teenuseid. Samuti aitaksid KOVide ettekujutuses piirkondlikud õppe- ja kompetentsikeskused toetada (vajadusel ja pere soovil) riiklikul õppekaval õppivaid tõhustatud või erituge vajavaid õpilasi. Näiteks kuuluvad mõnede KOVide hinnangul piirkondlike keskuste sihtrühma ka need lapsed, kes vajavad õppimiseks rahulikku või muud moodi erilist õpikeskkonda eriklassides. Mitmed KOVid on väljendanud vajadust ka õpilaskodu teenuse ühise korralduse järele.

Õppe- ja kompetentsikeskus tähendab, et lisaks õppekohtadele koos vajalike tugispetsialistidega oleks keskuse eesmärk pakkuda arendustasandi teenuseid ehk nõustada valdade õpetajaid ning tugispetsialiste koolides ja koordineerida näiteks tugispetsialistide erialaühenduste tegevust. Samuti võimaldaksid valdade ülesed keskused enamuse KOVide nägemuses pakkuda ühe katuse all nii haridus-, sotsiaal- kui ka tervisteenuseid ehk üldine suund on valdkondade integreerimine ja „ühe ukse“ süsteemi võimaldamine.

Piirkondliku õppe- ja kompetentsikeskuse üks peamisi väärtuseid KOVide silmis on seega, et suurema toevajadusega lapsed oleksid keskuses toetatud igakülgsetelt ning saaksid erinevaid teenuseid ühest kohast. See omakorda muudaks lapse teenustele viimise vanematele lihtsamaks. Vajadus piirkondlike õppe- ja kompetentsikeskuste järele tõukub Harjumaa KOVide sõnul probleemist, et igas KOVis pole ruume, spetsialiste ega teenuseosutajaid keskusega samaväärse toe pakkumiseks suure toevajadusega lastele. Kui seni on toimetuleku- või hooldusõpet vajavaid lapsi suunatud teistesse HEV toele keskendunud koolidesse Eestis (sageli näiteks Tondi kooli Tallinnas), siis selline korraldus pole jätkusuutlik ning Harjumaa KOVide ootuste järgi oleks samaväärseid HEV õpilaste mõeldud koole vaja ka Harju maakonnas.

Valdade ülesed hariduslike erivajadustega laste õppe- ja kompetentsikeskuseid on Harjumaa seni planeeritud kolmes piirkonnas ning eestvedajateks on vastavalt piirkondadele olnud Rae, Saku ja Saue vallad.

Kõige selgemalt on kompetentsikeskuse loomise plaanid välja joonistunud [Rae vallas](#) – intervjuudele tuginedes eeldab keskuse ehitusega alustamine ühelt poolt piisava raha olemasolu ning väljavalitud maa kasutamise võimalust, teisalt tuleb leppida partneritega kokku teenuste korralduses ning hinnastamises. Praeguseks on Rae vald õppe- ja kompetentsikeskuseks teatud vahendid eelarvestrateegias planeerinud, kuid muid kokkuleppeid rahastamise osas teiste partneritega ei ole veel tehtud. Rae õppe- ja kompetentsikeskusest on teiste piirkondlike plaanidega võrreldes huvitatud kõige suurem ring omavalitsusi: Rae partnerid kooli loomisel on Kiili, Raasiku, Jõelähtme ja Kose. Siinse uuringu raames korraldatud Harjumaa KOVide arutelupäeval selgus, et Rae kompetentsikeskuse õppekohtadest ning teenustest oleks huvitatud ka Viimsi, sest Viimsi vallas asuv Randvere kool on valla hinnangul juurdeehitusest hoolimata kitsas ning HÕK õpet korraldatakse vastavate oskuste ning n-ö taristuta.

Samuti oleks siinse uuringu andmetel Raega koostööst huvitatud Maardu linn, kelle olukord on aga väga erandlik, sest linna hooldus- ja toimetulekuõpet vajavad lapsed õpivad ja saavad tugiteenuseid vene keeles. Intervjuus väljendati muret, et nende laste õppe korraldus seoses eestikeelsele õppele üleminekul on veel lahtine.

Keskus võiks Rae ja partnervaldade esialgsel hinnangul pakkuda mitmekesist teenuste valikut, sealhulgas näiteks õpilaskodu ja päevahoidu, nõustamis- ja rehabilitatsioonikeskust HEV lastele, nõustamis- ja koolituskeskust õpetajatele ja lapsevanematele ning teisi vajalikke teenuseid, mida võib olla keeruline igas omavalitsuses kohapeal tagada.

Lisaks peab Rae vald oluliseks tulevikus Rajaleidja ning riigiga tihedas koostöös läbi arutada, kuidas jaotub erivajaduse hindamise vastutus.

Kui Rae vallal on kavatsus ehitada uus keskus, siis [Saku ja Saue on plaaninud laiendada olemasolevaid HEV lastele keskendunud koole](#) oma vallas ning koostöösse oleks kaasatud

vähem omavalitsusi. Samuti pole Saue ja Saku keskuste plaanides teenuste profiil veel nii täpselt välja joonistunud.

Saku vallal on soov laiendada tulevikus [Kajamaa kooli](#), mis aga erinevalt Rae plaanitavast keskusest toetaks eelkõige riikliku õppekava alusel õppivaid tõhustatud ja erituge vajavaid lapsi ning lihtsustatud õppekava alusel õppivaid lapsi. Seega oleks ka kooli edasiarendusel endiselt Saku valla hinnangul puudu õppekohtadest ja vajalikust keskkonnast hooldus- ja toimetulekuõppel lastele. HÕK ja TÕK õppel laste toetamiseks loodab Saku vald eelkõige Saue valla Salu kooli edasiarendusele.

Saku valla nägemuses võiks Kajamaa kool pakkuda vallas nii tugiteenuseid (sh rehabilitatsiooniteenuseid juba olemasoleva teenuspakkuja kaudu ja vaimse tervise teenuseid) kui ka teise tasandi ehk nõustamisteenuseid. Koostöö on ette nähtud eelkõige ainult Saue vallaga, kellele eraldataks plaani täitumisel kuni neljandik õppekohtadest. Saue vallal on ootus, et Kajamaa koolis võiksid õppida nende valla keskmise toevajadusega lapsed, kuid täpsetes vajadustes pole Saku vallaga kokku lepitud. Küll aga on Saue avaldanud valmidust Saku kooli investeerida. Kajamaa kooli edasiarendus on sees mõlema valla eelarvestrateegias. Arutelupäeval selgus, et uut kooli tahetakse projekteerida 2024. aastal ning ehitus võib alata 2025. aastal, olenevalt sellest, millise projekti kasuks otsustatakse (kavas on ka uue lasteaia ehitus). Õppekohtade arvu maksimum oleks 100—110 õpilast.

Saue vallal on plaan rajada keerulisema toevajadusega ehk eelkõige hooldus- ja toimetulekuõppel lastele kool olemasoleva Salu kooli baasil, kus on vajalik oskusteave. Praegu teenindab [Salu kool](#) raske ja sügava vaimupuudega ning liitpuudega lapsi, keskuse loomisel lisanduksid õpilaskodu ja rehabilitatsiooniteenused. Koostööd õppekeskuse loomiseks nähakse eelkõige Saku ja Harku vallaga. Omavalitsuste arutelupäeval selgus, et Salu kooli plaanide vastu tunneb suurt huvi ka Keila linn, sest nende kooli keskkond HÕK ja TÕK õppel lastele linna sõnul ei sobi. Lääne-Harju vald peab Saut asukohana kaugeks ning eelistab läheduses asuva Viigi kooli (riigi peetav kool) kompleksseid teenuseid, seega on läbirääkimised Lääne-Harjuga seni katki jäänud. Eelkõige on küsimärgi all investeeringud kooli ehitusse ja arendusse – Saue vald pole valmis võtma enda õlule üksinda kooli ehituskulud ning pakkuma seejärel teenust teistele KOVidele vajaduspõhiselt (mis oleks aga partner-KOVide eelistus), samuti tuleks sätestada teiste valdade kohustused kooli ülalpidamisel.

Maakonna tervikpilti hinnates kerkib esile küsimus, kuidas korraldada spetsiifilise toevajadusega laste õpe valdades, mis seni on eelkirjeldatud kompetentsikeskuste plaanidest välja jäänud (sh geograafilise kauguse tõttu). Idapoolsed vallad ja linnad on seni suunanud üksikud HÕK või TÕK õppel lapsed Tallinnasse, mille HEV-koolid enam mujalt lapsi vastu võtta ei saa, aga ka Lääne-Virumaa HEV-koolidesse. Siinse uuringu arutelupäeval avaldas Kuusalu valla esindaja arvamust, et kaaluda võiks HÕK ja TÕK õppel laste toe korraldamist Ida-Harju valdade koostöös, kuid vallad vajaksid selgust, milline on riigi plaanides praeguste riigi pidamisel HEV-koolide tulevik (idapoolsete maakondade vaatenurgast on olulised eelkõige Lääne-Viru HEV-koolid). Tuginedes siinse uuringus tehtud intervjuule haridus- ja teadusministeeriumi kaasava hariduse valdkonna ekspertidega, tasub silmas pidada, et riigi eesmärk on anda põhihariduse pakkumise vastutus ja korraldus üle omavalitsustele, mistõttu ei tasuks Harju maakonna omavalitsustel jääda lootma praegu riigi pidamisel olevatele haridusliku erivajadusega lastele mõeldud koolidele. Pidades silmas ka üldist õpilaste arvu

vähenevise trendi, milles erandiks on küll paljud Harju maakonna omavalitsused, tuleks arvestada pigem võimalusega, et ka riigi peetavaid erikoole konsolideeritakse.

Arutelupäeval rõhutati ka, et Ida-Harju vahemaid arvestades on tähtis tagada lastele ja peredele teenuste kättesaadavus. Koostöö kavandamine selles piirkonnas eeldaks muuhulgas paremaid transpordivõimalusi näiteks Anija ja teiste Ida-Harju valdade vahel. Praegu peetakse võimaliku teenuskeskuse parimaks asukohaks eelkõige Kuusalu valda.

5.3 Takistused piirkondlike HEV õppe- ja kompetentsikeskuste loomisel ning alternatiivid

Õppe- ja kompetentsikeskuste rajamise, sh partner-KOVidele teenuse hinnastamise muudab keeruliseks asjaolu, et hooldus- ja toimetulekuõppel laste üldjuhul üsna väike arv on erinevates valdades aastast aastasse kõikumine ning teenusvajadust on raske ette ennustada. Samuti võib nõudlust mõjutada asjaolu, et lapsevanemal on õigus eelistada soovi korral piirkondlikule keskusele kõige kodulähedasema kooli eriklasse. Intervjuudes väljendasid mõned omavalitsused ka muret, et loodavad kompetentsikeskused võivad ahvatleva tööandjana hakata tugispetsialistide tööjõu pärast konkureerima omavalitsuste haridusasutustega.

Arvestada tuleks, et õppekohtadega kompetentsikeskused, kuhu suunatakse teistest valdadest õppima ka näiteks tõhustatud ja erituge vajavaid lapsi, ei ühildu riigi kaasava hariduse põhimõtetega, mille kohaselt peab iga laps saama haridust elukohajärgses koolis. Küll aga võivad HTMi hinnangul (Intervjuu, 2023) mööndused olla vajalikud hooldusõppel laste puhul, samuti äärmusliku või kuritegeliku käitumisega ning püsiva koolitõrkega lastele toe pakkumisel, seejuures võib viimaste puhul olla põhjendatud vaid ajutine eraldamise periood. Riigi kaasava hariduse suunda arvestades ei peaks oskusteabe koondamise eesmärgil lapsi eristama, samuti pooldab HTM teenuste ühist korraldust eeldusel, et teenuseosutajad liiguvad lapse igapäevasesse viibimispaika.

Riigi vaatenurgast peab mis tahes lahendus vastama ennekõike lapse vajadustele, seega ei soosiks HTM ka näiteks eraldatud HEV tiibade loomist või muul moel õppekohtade koondamist, kui see tõukub eelkõige tõhusama teenuskorralduse vajadusest. Samas mõõnab HTM vastuolu, et elukohajärgses koolis eriklasside moodustamine kõigi erinevate vajaduste lõikes on võimalik ja tõhus vaid väga suurtes koolides, mille loomine aga ei ühti sageli näiteks kogukonna eelistustega.

Püsivat vastuolu omavalitsuste praktiliste võimaluste ja riigi suunitluste vahel aitab ilmselt vähemalt osaliselt selgitada lähiajal valmiv HTMi tellitud ja TÜ teostatav kordusuuring kaasava hariduse rakendamise Eestis. Osa siinses uuringus intervjueritud omavalitsusi väljendasid aga selget vajadust koondada valdade ja linnade võimekus piirkondlikesse keskustesse, pakkumaks eelkõige väga spetsiifilise erivajadusega lastele sobivaid ruume, keskkonda, teenuseid ning piisavate teadmistega ja kogemustega spetsialistide tuge.

Eraldi õppeasutuse rajamise alternatiivse mudelina piirkondades, kus pole kujunenud selgepiirilisi koostööplaane õppe- ja kompetentsikeskuste rajamiseks, tasuks omavalitsustel ühiselt kaaluda, milliste olemasolevate **tavakoolide juurde** oleks nii geograafilist paiknemist kui ka senist kogemust arvestades mõistlik koondada kompetentsi suurema toevajadusega laste õpetamiseks. See mudel erineb eraldiseisvast õppe- ja kompetentsikeskusest eelkõige selle poolest, et toevajadusega õpilastel säiliks seosed

tavakooli ülejäänud osade ja funktsioonidega, nagu ühised üritused ja kokkupuuted eakaaslastega. Äärmiselt oluline on sellise lahendusviisi puhul ka võimalus tavaklassi edasi liikuda.

Võttes eeskuju välisriikidest, näiteks teises peatükis kirjeldatud Soome Valteri Kooli süsteemist, võiks suuremat tuge vajavate õpilaste puhul kaaluda ka ajutist HEV kooli tugiperioodi, mille jooksul hinnataks järjepidevalt vajadust alalise õppe järele eraldi koolis. Samuti on Valteri Kooli piirkondlike nõustamiskeskuste töö põhieesmärk toetada õpetajaid koolides kohapeal ning tõsta õpetajate eripedagoogilisi pädevusi, tehes koolivisiite ja pakkudes kaugkonsultatsioone. Kaaluda võiks viimaste integreerimist õppe- ja kompetentsikeskuste töökorraldusse.

Norras on mitmes omavalitsuses püütud võimendada koole ja tõhustada ennetustööd ka seeläbi, et KOVi-sisese kompetentsikeskuse nõustaja töötab poole kohaga koolis, osaleb kooli tugirühma kohtumistel või teeb muul moel kooliga tihedat koostööd, toetades nii õpetajate oskust erivajadusi märgata ja nendega tegeleda (vt ptk 2). Silmas tuleb pidada, et Norra KOVide kompetentsikeskustel lasub ka erivajaduse hindamise vastutus. Seejuures leiti mõnes Norra kompetentsikeskuste uuendamise pilootprojektis, et keskuse nõustaja ülekoormust saab vältida, kui esmase hindamise teeb kool ja pöördub siis tugikeskuse nõustaja poole ametliku hinnangu saamiseks. Näite sellest, kuidas erivajadust hinnatakse kohalikul tasandil (piirkonna koolide koostööühendustes), võib leida ka Hollandist.

Kuigi ka mitmed siin intervjueeritud vallad sooviksid, et vallasisesel tugikeskusel või valdadeülesel kompetentsikeskusel oleks muuhulgas erivajaduse hindamise roll, ei näi riik plaanivat loobuda praegusest Rajaleidja keskuste ja erivajaduse rahastamise süsteemist. Juhul kui tulevikus peaks aga erivajaduse hindamise vastutus langema KOVide ühisasutustele, võiks Norra kompetentsikeskuste näide olla veelgi asjakohasem. Samuti võiks Norra eeskuju järgides kaaluda, kuidas struktureerida ka praegu kavandatavates õppe- ja kompetentsikeskuses selgelt keskuse ja kohalike koolide vaheline koostöö. HEV-koolid nõustavad tavakoole praegugi, näiteks toodi seda esile Kajamaa kooli puhul ning sarnane nõustamise roll on ka Tartus asuvatel HEV-koolidel (Haap Consulting 2023). Lisaks mitteametlikule suhtlusele võiks aga kaaluda ka lahendusi, kus kompetentsikeskused teevad regulaarseid koolivisiite või on igal koolil keskuses oma kontakt.

Järgnevalt võtame kokku siin alapeatükis esitatud analüüsi õppe- ja kompetentsikeskuste ning tugiteenuste arendustasandi tegevustest ja esitame soovitusel edasisteks sammudeks HEV toe korraldamisel maakonna omavalitsuste koostöös.

Soovitused ja kokkuvõte

Mudelite ettepanekute tegemisel lähtusime analüüsis tuvastatud peamistest takistustest, pidades silmas ka omavalitsuste väljendatud valmisolekut koostööks. Kirjeldame iga ettepaneku juures kokkuvõtvalt tausta ehk olukorda, kuhu ettepanek paigutub ning anname soovitused, millest võiksid koosneda edasised sammud.

Tugispetsialistide teenuse kvaliteedi tagamine

<p>Omavalitsuse sisene tervikvaade tugispetsialistide ressursi kasutamisest</p>	<p>Iga omavalitsus võtab eesmärgiks hinnata tugispetsialistide tööaja kasutamise tõhusust</p> <p>Eesmärk on saada terviklik, kuid detailine pilt sellest, mis teenuseid ja mis mahus pakuvad tugispetsialistid konkreetsele, spetsiifilise toevajadusega lapsele, et hinnata omavalitsuse ressursside kasutamise otstarbekust</p>
<p>OLUKORD</p>	<p>Tugispetsialistide tajutud puudujääki omavalitsuses soodustab asjaolu, et tugispetsialistide tööaja ressursi planeeritakse asutuse ti erinevalt. Lihtsustatult öeldes võib ühe spetsialisti tööaja täita nii viie kui ka kümne lapsega tegelemisega.</p> <p>Samas on mitmed omavalitsused loonud või kavatsevad luua kas vallasisesed tugikeskusi, mis võimaldaks spetsialistide tööaega keskselt koordineerida, või võtnud eraldi töösuunana eesmärgiks saada täpne ülevaade sellest, kuidas kasutatakse haridusasutustes tugispetsialistide tööaega (näiteks Saue ja Harku vald). Mõnes omavalitsuses võimaldavad juba praegu andmeid spetsialistide ressursi kasutuse kohta koguda kliendihaldussüsteemid (näiteks Lääne-Harju või Kuusalu vallas). Juba loodud tugikeskused (näiteks Kuusalu vallas) on valdade sõnul aidanud olemasolevat ressursi optimaalset jaotada.</p>
<p>SOOVI TUSED</p>	<ul style="list-style-type: none">• Hinnata kõigi tugispetsialistide töömahtu omavalitsuses ühistel alustel.• Tutvuda (näiteks olemasoleva haridusvaldkonna juhtide koostöökohtumiste raames) andmekogumises edasijõudnumate valdade, sh nt Saue ja Lääne-Harju kogemustega. Omavahel tasuks jagada kogemusi ka kliendihaldussüsteemide kasutusele võtmisest (ja neid süsteeme kasutusele võtta), et saada tugiteenuste mahust ja ressursikulust täpne ülevaade.• Selge ülevaade konkreetsele juhtumile suunatud teenustest ja nende mahust loob eelduse ka tugispetsialistide töö keskseks koordineerimiseks, isegi kui igapäevaselt jätkavad tugispetsialistid töötamist haridusasutustes kohapeal. Seega võiksid vallasisesed tugikeskuse struktuuri luua ka need omavalitsused (näiteks Raasiku vald), kus seda seni veel tehtud pole (v.a vallad või linnad, kus tugikeskusena toimib ainus kool).• Arvestada tuleks, et tugispetsialistide töömahtu selgemat piiritlemist ei pruugita haridusasutustes ja tugispetsialistide poolt üksmeelselt tervitada.

	Seega peaks töömahtude analüüsi alustama n-ö alt ülespoole, iga haridusasutuse meeskonna ja juhtkonnaga läbi rääkides.
--	--

Tugi- spetsialistide erialarühmad	Tugispetsialistide piirkondlike erialarühmade loomine Eesmärk on pakkuda tugispetsialistidele toetavat võrgustikku, koondada infot tugispetsialistide koolitusvajaduse kohta ning leida vajadusel ühiselt sobivaid koolitusvõimalusi; arendada ühiselt tööks vajalikke materjale
OLUKORD	Siinses analüüsis sai kinnitust mure, et Harju maakonna omavalitsustes on arvestataval määral puudu hariduse tugispetsialistidest ning sellel on märgatav negatiivne mõju tugiteenuste kvaliteedile. Seda mõjutab trend, et mitme eriala (näiteks logopeedid ja psühholoogid) spetsialistid eelistavad töötada eraettevõttes. Võimalus kuuluda arengut toetavasse võrgustikku võib olla lisaväärtuseks töötajate leidmisel ja värbamisel.
SOOVITUSED	<ul style="list-style-type: none"> • Kaasata tugispetsialiste algusest peale ja selgitada välja, kas moodustada erialarühmad maakonnas või piirkondades. Arvestades tugispetsialistide arvu erinevusi erialati, võib ühel juhul mõistlik olla maakonnaülene lähenemine ja teisel juhul piirkondlik. • Panna kokku käivitav meeskond enam huvitatud omavalitsustest: erialarühmad võiks kokkuleppel käivitada HOL büroo abiga, kuid rühmade eestvedaja peaks leidma tugispetsialistide endi hulgast, nagu on korraldatud aineühenduste töö. • Rahastamise ja ressursside planeerimine: KOVid peaksid kokku leppima erialarühmasid koordineerivate spetsialistide täiendavas tasustamises, näiteks vastavalt omavalitsuse õpilaste arvu osakaalule. Kaaluda võiks ka tegevuskulude osalist katmist haridus- ja teadusministeeriumi aineolümpiaadide ja -võistluste ning õpilasürituste, õpetajate ja haridusasutuste juhtide täiendusõppe läbiviimise eraldisest.

Õppekohad toimetuleku- ja hooldusõppes

OLUKORD	Riik soovib jätta põhihariduse tagamise vastutuse täiel määral omavalitsustele. Arvestades õpilaste arvu üldist vähenemist (kuigi mitmes Harju maakonna omavalitsuses on vastupidine trend), on tõenäoline ka riigi peetavate erikoolide konsolideerimine. Kokkuvõttes ei tasuks Harju maakonna omavalitsustel jääda lootma õppekohtadele riigi peetavates haridusliku erivajadusega laste koolides. Samas ei pruugi keerulisema toevajadusega õpilastele vajaliku õpikeskkonna loomine ja teenuste koondamine olla iga omavalitsuse sees (eriti väiksemates koolides) teostatav.
Mudel I	Eraldi õppe- ja kompetentsikeskused. Alternatiiv: keerulise toevajadusega õpilastele eriklasside planeerimine olemasolevate tavakoolide juurde.

Rae

OLUKORD

Eesmärgiga pakkuda eelkõige hooldus- ja toimetulekuõppel lastele sobivat õpikeskkonda, teenuseid ühes asutuses ning piisava oskusteabega spetsialistide tuge, plaanib Rae vald koos partneritega luua piirkonda õppe- ja kompetentsikeskuse.

Õppe- ja kompetentsikeskuse loomisel on üks suuremaid takistusi kõigi partnervaldade valmisolekut arvestava rahastusmudeli leidmine ning teenuste hinnastamine, mille muudab muuhulgas keeruliseks väga spetsiifilise toevajadusega laste kõikumise arv eri valdades.

Samuti ilmnes uuringus, et lapsevanemad võivad eelistada ka hooldus- või toimetulekuõppel lapsele elukohajärgset kooli, seega ei pruugi puuduvate õppekohtade probleemi lahendada tingimata vaid valdade ülene õppe- ja kompetentsikeskus. Arvestada tuleks, et riigi kaasava hariduse põhimõtete järgi oleks eristav haridus põhjendatud üsna erandlikel juhtudel, eelkõige hooldusõppel või tugevate käitumishäiretega laste puhul.

SOOVITUSED

- Enne õppe- ja kompetentsikeskuse jaoks suuremate investeeringute tegemist tuleks Rae vallal hinnata, milliseid ressursse on seni kulunud hooldus- ja toimetulekuõppel laste õpetamiseks tavakooli eriklassis ning milliseid ressursse (piisava oskusteabega spetsialistid, vajalike kohandustega keskkond) vajatakse sellise korralduse jätkumiseks, kus hooldusõppel lapsi toetatakse elukohajärgses koolis. Jagada seda teadmist keskuse loomise plaanides osalenud partnervaldadega ja teiste Harjumaa omavalitsustega.
- Piiritleda loodava keskuse õppekohtade sihtrühmana selgelt vaid väga suure ja spetsiifilise toevajadusega lapsed (st eelkõige hooldusõpe ning raske käitumishäirega lapsed).
- Kasutada maksimaalselt riiklikke toetusmeetmeid, mis aitaksid tagada sobilikud ruumid ning vahendid tõhustatud ja erituge vajavate laste toetamiseks elukohajärgses koolis.
- Kaaluda õppe- ja kompetentsikeskuste korralduses lähiriikide näitel paindlikke lahendusi, näiteks korraldust, kus laps on tavakoolist eraldatud vaid ajutiseks tugiperioodiks.
- Kaasata õppe- ja kompetentsikeskuse rahastusmudeli läbirääkimistesse ka Viimsi vald. Prognoosida hooldusõppel (ja teiste väga spetsiifilist, tavakoolide kompetentsi ületavat tuge vajavate) laste arvu Viimsi valla lisandumisel partnerite ringi.

Saue

OLUKORD

Lääne-Harjumaal on keerulise erivajadusega lastele spetsialiseerunud praegu vaid Salu Kool, mille laiendamine sellisel moel, et seal jätkuks õppekohti ka teiste omavalitsuse lastele, vajab ehitus- ja püsikulude investeeringuid. Samal ajal on Harjumaa läänepiirkonna mõnes vallas (nt Saue) olnud keeruline toetada piisaval määral ka eri- ja tõhustatud toe lapsi ning teenusrände surve piirkonnas, eelkõige Keila linnale, on siinse uuringu andmetel arvestatav.

SOOVITUSED

- Enne omavalitsuste ülese keskuse loomist tuleks jälgida, et väiksema ja keskmise toevajadusega laste tugi oleks igas vallas ja linnas piisaval määral kohapeal tagatud.
- Saue, Saku ja Lääne-Harju vallad peaksid koos Keila linnaga koguma täpset infot selle kohta, millise toevajadusega lapsed Keilasse õppima suunduvad ning millised on võimalused nende laste toetamiseks koduvalla elukohajärgses koolis. See võimaldaks survet tugispetsialistide töökoormusele Lääne-Harjumaa piirkonnas ühtlustada, luues eeldused HÕK ja TÕK laste õppekoostöiseks planeerimiseks. Eesmärki toetaks ka eelkirjeldatud tugispetsialistide ajaressursi kasutamise analüüs.
- Vajadust õppekohtade järele väga keerulise toevajadusega lastele (keda üldjuhul on väga väike protsent õpilaste koguarvust) tuleks hinnata piirkonnas terviklikult, koos kõigi piirkonna valdade ja linnadega.
- Juhul kui ka Lääne-Harju piirkonnas koondataks HÕK ja TÕK laste õppekohad ühte keskusesse, oleks selleks senise pädevuse põhjal kõige loogilisem Salu Kool Saue vallas. Siingi tuleks aga arvestada Rae mudeli juures kirjeldatud keskuse loomisega kaasnevaid riske. Enne mitme omavalitsuse ülesesse keskusesse investeeringu tegemist tuleks hinnata võimalusi toetada ka keerulise toevajadusega lapsi iga omavalitsuse sees elukohajärgse kooli eriklassis või alternatiivina igas vallas ühte (suurema oskusteabega) kooli koondatult. HÕK ja TÕK õppe eriklasside loomisel võiks toetuda ka Rae valla senisele kogemusele.
- Ka siis, kui Salu koolis ei looda õppekohti teiste valdade suure toevajadusega lastele, võib see koondada piirkonnas oskusteavet kohalike koolide nõustamiseks ja nende teenuste pakkumiseks, mida kodukohajärgses koolis pole alati võimalik tagada (näiteks rehabilitatsiooniteenused). Kaaluda tuleks ka Lääne-Harjumaa piirkonna suurema toevajadustega lastele mobiilsete teenuste pakkumist.

Saku

OLUKORD

Praegustes plaanides on Saku valla Kajamaa kooli edasiarenduse sihtgrupina ette nähtud eelkõige eri- ja tõhustatud toe vajadusega lapsed, sh Saue vallast. Samas on Saku kaalunud, et nende valla HÕK ja TÕK õppel lapsed võiksid õppida Saue valla Salu kooli baasil rajatud õppe- ja kompetentsikeskuses.

SOOVITUSED

- Leida tuleks võimalused eri- ja tõhustatud toe vajadusega laste toetamiseks elukohajärgses koolis.

	<ul style="list-style-type: none"> • Seejuures võiks kaaluda võimalusi arendada edasi Kajamaa Kooli kompetentsi sarnaselt Salu koolile pigem väga keerulise erivajadusega laste (ehk eelkõige hooldus- ja toimetulekuõppel lapsed) õppekohtade ning teenuste pakkumiseks. • Kajamaa Kooli pädevuse suurendamine pigem keerulise toevajadusega laste õpetamiseks näib otstarbekas ka piirkonna tervikut silmas pidades. Juhul, kui õpirände surve Keila linnale väheneb, võib linna ainsas suures koolis osutada lihtsamaks ka HÕK ja TÕK õpilaste toetamine ja neile teenuste väljaarendamine. Sellisel juhul oleks Lääne-Harjumaa piirkonnas ühe kompetentsikeskuse asemel kolm või neli väiksemat (ja juba olemasoleva HEV kompetentsi pinnalt võrsunud) HÕK/TÕK oskusteabe ja koolikohtade keskust, millest igaüks teenindaks eelkõige oma valla lapsi: Keilas Keila Gümnaasium (millest jääks HÕK ja TÕK laste toetamisel ilmselt suuresti sõltuvaks ka Lääne-Harju vald); Saue vallas Salu kool, mis võiks oma pädevusest lähtuvalt saada ka piirkonna põhiliseks oskusteabe ja nõustamise keskuseks; üks suurema pädevusega koolidest Harku vallas ja Saku vallas Kajamaa kool.
Mudel II	<p>Ühine koolikohtade planeerimine olemasolevate tavakoolide juurde</p> <p>Lääne-Harjumaa piirkond</p> <p>Ida-Harju piirkond</p>
	<p>Ida-Harju piirkond</p> <p>OLUKORD</p> <p>Spetsiifilise toevajadusega ehk eelkõige hooldus- ja toimetulekuõppel laste tuge peaksid eelkirjeldatud olukorrast lähtuvalt koostöös korraldama ka Ida-Harju piirkonna omavalitsused. Eeldused koostööks on KOVide hinnangul juba loodud Ida-Harju koolist väljalanegevuse ennetamise koostööprojekti raames. Ida-Harjus keskse õppekohtadega kompetentsikeskuse rajamine (nt sarnaselt Rae plaanidega) pole piirkonnas majanduslikult realistlik ega eelkirjeldatud riskide tõttu tõenäoliselt ka otstarbekas.</p> <p>SOOVITUSED</p> <ul style="list-style-type: none"> • Seega võiksid Ida-Harju piirkonna omavalitsused planeerida koostöös hooldus- ja toimetulekuõppe koolikohti tavakoolide juurde (eriklassidesse), näiteks koolidesse, kuhu on juba koondunud mõningast kompetentsi keerulisema toevajadusega laste õpetamisel (nt Vihasoo lastaead-alkkool Loksas-Kuusalus, Randvere kool Viimsis). • Aruteludesse hooldus- ja toimetulekuõppel laste toe tagamisest Ida-Harju piirkonnas võiks kaasata ka Viimsi valla, kellel on olnud plaane Randvere Kooli edasiarendamiseks, kuid kelle hooldusõppel laste arv pole eraldi võttes kuigi suur. • Vajadust hooldus- ja toimetulekuõppel laste õppekohtade järele tuleks regulaarsete koostöökohtumiste kaudu hinnata piirkonnas tervikuna, st Ida-Harju vallad koostöös Rae partnerite ning Viimsiga. • Ühiselt tuleks Ida-Harju piirkonnas korraldada arendustegevusi (õpetajate nõustamine, tugispetsialistide võrgustikud), samuti tuleks ühiselt paika panna tavakoolidele oskusteabe jagamise korraldus, et tõsta tavakoolide võimekust toetada kodukohajärgses koolis suurema toevajadusega õpilasi. • Valdade ülese oskusteavet ja spetsiifilisi teenuseid (aga mitte piirkonna lapsi) koondava kompetentsikeskusena võiks teiste seas kaaluda näiteks Viimsi

	<p>Randvere kooli. Ka Ida-Harju valdade koostöös tuleks otsida võimalusi mobiilsete teenuste osutamiseks suure toevajadusega lastele.</p> <p>Lääne-Harjumaa piirkond</p> <ul style="list-style-type: none"> Juhul, kui Lääne-Harjumaa piirkonnas ei otsustata piirkonnaülese, KOVide ühisel pidamisel õppekohtadega keskuse loomise kasuks (näiteks Salu kooli baasil), tuleks samuti leida võimalusi nende laste toetamiseks koduvalla/-linna eriklassis. Samuti on üks võimalikke lahendusi koondada iga valla/linna sees HÕK ja TÕK õppe kompetents ühte suurema kogemustepagasiga kooli. Spetsiifilise erivajadusega laste õppekohti olemasolevate tavakoolide juurde tasuks kavandada piirkonna valdade koostöös. Selle eesmärgi täitmise eelduseks on Lääne-Harjumaa piirkonna eri- ja tõhustatud toe vajadusega laste õpirände küsimuse lahendamine.
--	---

ETTEPANEK	Aineõpetajate toetamine
OLUKORD	<p>Uuringu tulemuste järgi on HEV toe pakkumisel üks valdavaid takistusi (aine)õpetajate vähene valmisolek erivajaduste märkamiseks ja nendega tegelemiseks. Harjumaa KOVide arutelupäeval osalenute hinnangul tunnevad õpetajad, et eripedagoogiline enesetäiendus suurendab nende töökoormust ilma lisaissetulekuta.</p>
SOOVITUSED	<ul style="list-style-type: none"> Raamistada selgelt kompetentsikeskuste ja koolide vaheline koostöö; Fikseerida spetsialistide tööajast koolide nõustamisele pühendatud aeg; Soodustada koolide ja keskuse vahelist suhtlust (näiteks lahendusega, et igal koolil on kompetentsikeskuses oma kontakt). Sarnaseid meetmeid rakendada ka olemasolevate vallasiseste tugikeskuste või oskusteavet koondavate koolide puhul. Julgustada aktiivselt õpetajaid keskusega ühendust võtma. Arendada välja õpetajate nõustamisteenus kavandatavates vallaülestes õppe- ja kompetentsikeskustes, aga ka olemasolevates valla- või linnasisestes tugikeskustes (kus seda juba tehtud ei ole). Sealhulgas võiksid vallaülese kompetentsikeskuse nõustajad pakkuda vajadusel ka kaugkonsultatsioone ning kohapealse olukorra ja kooli vajadustega tutvumiseks koolivisiite. Kaaluda palga- või puhkuselisa pakkumist, et õpetajad oleksid motiveeritud eripedagoogilisi teadmisi ja oskusi täiendama. Võtta õpetajate eripedagoogilise enesetäienduse küsimus arutelu alla ka maakonna haridusjuhtide koostöökohtumistel. Kujundada enesetäiendusvõimalusi õpetajate osalusel ning koguda õpetajatelt järjepidevalt tagasisidet.

Kasutatud allikad

Anija vald. 2020. Anija valla heaoluprofiil. Anija vald, Harjumaa.

Anija vald. 2021. Anija valla arengukava 2021—2027. Kehra.

Cumulus Consulting. 2022a. Maakonnaülese õppekorralduse analüüs hariduslike erivajaduste laste haridusteenuseks Raplamaal.

Cumulus Consulting. 2022b. Tartumaa HEV laste tugiteenuste ja tugispetsialistide teenuse osutamise võrgustiku terviklik kujundamine.

Cumulus Consulting. 2023. HEV kompetentsikeskuse teenusmudeli väljatöötamine Viljandimaal.

Euroopa Eriõppe ja Kaasava Hariduse Agentuur, 2014. Viis põhisõnumit kaasava hariduse kohta. Teooria rakendamine praktikas. Odense, Taani: Euroopa Eriõppe ja Kaasava Hariduse Agentuur.

Eurydice. 2022. Netherlands: Separate special education needs provision in early childhood and school education. European Commission. <https://eurydice.eacea.ec.europa.eu/national-education-systems/netherlands/separate-special-education-needs-provision-early-childhood>, viimati vaadatud: 15.12.2023.

European Agency for Special Needs and Inclusive Education. 2016. *Country Policy Review and Analysis: Norway*. Odense, Denmark.

Fasting, Rolf B; Breilid, Nils. 2023. Cross-professional collaboration to improve inclusive education. *Scandinavian Journal of Educational Research*, DOI:10.1080/00313831.2023.2175248

Haap Consulting. 2023. Projekti "Tartumaa heaoluprogrammi (HOP) rakendusmudeli loomine ja piloteerimine" raames koostatud välisriikide ja Eesti olukorra analüüs. Avaldamata uuringumaterjalid.

Haridus- ja Teadusministeerium. 2023. Haridusvaldkonna arengukava 2021-2035.

Haridus- ja Teadusministeerium. 2023b. [Toe vajadusega õpilased: õppekorraldus ja tugiteenused | Haridus- ja Teadusministeerium \(hm.ee\)](https://www.hm.ee/toe-vajadusega-opilased)

Harjumaa Omavalitsuste Liit. 2023. Harju maakonna arengustrateegia 2040+.

Harku Vallavalitsuse haridus- ja kultuuriosakond. 2020. Harku valla haridusvaldkonna arengukava aastani 2024.

Harku Vallavalitsuse haridus- ja kultuuriosakond. 2020. Harku valla haridusvaldkonna arengukava aastani 2024. Lisa 3. Kaasav Haridus Harku vallas.

Hollandi keskharidusseadus. 2020. [Wet voortgezet onderwijs 2020.]

Intervjuu Haridus- ja Teadusministeeriumi kaasava hariduse valdkonna esindajatega. 18.10. 2023. Haap Consulting.

Intervjuu Sotsiaalministeeriumi erivajadusega laste poliitika juhiga. 14.09. 2023. Haap Consulting.

Intervjuu Tallinna Haridusameti esindajaga. [13.11.2023]. Haap Consulting.

Jõelähtme vald. 2023. Jõelähtme valla arengukava 2023—2035.

Keila linn. 2021. Keila arengukava 2035.

Kiili vald. 2022. Kiili valla arengukava 2023—2030.

Kose vald. 2022. Kose valla arengukava 2023—2035.

Kuusalu vald. 2020. Kuusalu valla heaoluprofiil. Kuusalu vald, Harjumaa.

Kuusalu vald. 2023. Kuusalu valla haridusvaldkonna arengukava 2023—2027.

Lühiküsitlus Harjumaa omavalitsuste seas. September—oktoober 2023. Haap Consulting.

Loksa linn. 2020. Loksa linna arengukava aastani 2024. Loksa.

Lääne-Harju vald. 2019. Lääne-Harju valla arengukava 2019—2030.

Maardu linn. 2022. Maardu linna arengukava 2022—2030.

Nordhagen, Inger C.; Skutlaberg, Linn Synnøve; Reinertsen, Anne Beate; Herrebrøden, Marte. 2022. Hvordan jobbe mer inkluderende i barnehage, skole og SFO? Sluttrapport – Følgforskning av piloter for inkluderende praksis. [Kuidas töötada kaasavamalt lasteaias, koolis ja koolivälisel ajal? Lõpparuanne – kaasava praktika pilootprojektide järeluuritud] Bergen: ideas2evidence.

Raasiku vald. 2019. Raasiku valla arengukava 2019—2028. Aruküla.

Rae vald. 2020. Rae valla hariduse ja noorsootöö arengukava.

Räis, M. L., Kallaste, E., Sandre, S-L. 2016. Haridusliku erivajadusega õpilaste kaasava hariduskorralduse ja sellega seotud meetmete tõhusus. Eesti Rakendusuuringu Keskus CentAR.

Saku vald. 2019. Saku valla arengukava 2035+. Lisa 1. Tegevuskava.

Saku vald. 2019. Saku valla arengukava 2035+. Lisa 2. Saku valla lähteolukorra ülevaade.

Saue vald. 2022. Saue valla arengukava 2022—2035.

Sotsiaalministeerium. 2020. Erivajadusega laste tugisüsteemi infoleht.

Sotsiaalministeerium. 2021. Analüüs ja ettepanekud erivajadusega laste tugisüsteemi korrastamise kohta.

Streimann, K. ja Vilms, T. 2021. Vaimse tervise probleemide ennetus koolis: Harjumaa koolide tugispetsialistide ja koolijuhtide rühmaintervjuude kokkuvõte. Tallinn.

Trinidad Wiseman. 2023. Muutumatu seisundi diagnoosi alusel lapse abivajaduse määramise ja tugiteenuste proaktiivse pakkumise analüüs.

Valteri.fi. 2019. https://www.valteri.fi/wp-content/uploads/2019/03/Mikaonvalteri_final_2019_ENG_1.jpg, viimati vaadatud: 05.12.2023.

Valteri.fi. 2022. Valterin käynti oli helpotus kogu luokalle. [Valteri külaskäik oli kergenduseks kogu klassile.] <https://www.valteri.fi/valterin-kaynti-oli-helpotus-koko-luokalle/>, viimati vaadatud: 05.12.2023.

van Mameren, A. Special Needs Education in the Netherlands. <https://www.xpat.nl/uncategorized/special-needs-education-netherlands/>, viimati vaadatud: 06.03.2024.

Viimsi vald. 2021. Viimsi valla hariduse ja noorsootöö arengukava 2021—2030.

Lisad

Lisa 1. Eelküsitluse ankeet KOV-idele HEV toe tagamise takistustest ja senisest koostööst

A1. Palun valige omavalitsus, mille kohta vastate

Anija vald
Harku vald
Jõelähtme vald
Keila linn
Kiili vald
Kose vald
Kuusalu vald
Lääne-Harju vald
Loksa linn
Maardu linn
Raasiku vald
Rae vald
Saku vald
Saue vald
Viimsi vald

Palun valige allolevast loetelust kuni kaks takistust, millega olete HEV lastele toe pakkumisel oma omavalitsuses peamiselt silmitsi seisnud

Tugiteenuste korraldustasand

puudus vajalikest kvalifitseeritud tugispetsialistidest (sh ka tugiisikutest; õpetaja abidest; HEV koordinaatoritest); puudus rahast tugispetsialiste juurde palgata tugispetsialistide tegevused on dubleerivad ruumide puudus väikeklassideks; õpikeskkond pole lapsesõbralik ebapiisav infovahetus (kooli siseselt; KOVi siseselt, KOVide üleselt), nt üleminekul lasteaiast kooli ja koolivahetusel ei liigu info lapsega kaasa koostöö tugiteenuste osutamisel pole piisavalt süsteemne (KOVi siseselt, KOVide üleselt) tugi õpilasele ei arvesta piisavalt individuaalsete vajadustega vanema kaasamine on ebapiisav/keeruline, nt vanemad takistavad või aeglustavad abivajaduse hindamist/toe pakkumist; vanemate toetamine pole piisavalt süsteemne lapse võimalikku toevajadust ei märgata piisavalt varakult eritoe pakkumise võimalused keerulisemate probleemidega lastele on piiratud

Palun valige allolevast loetelust kuni kaks takistust, millega olete HEV lastele toe pakkumisel oma omavalitsuses peamiselt silmitsi seisnud

Valdkondadevahelise koostöö tasand

abivajaduse hindamine ja abi osutamine on eri valdkondade vahel killustunud ning eri osapoolte rollid on ebaselged; ühe selge juhtumikorraldaja puudumine KOVi tasandil ja ka KOVide üleselt ebapiisav infovahetus valdkondade (haridus- ja sotsiaalvaldkond, tervishoid, noorsootöö) vahel ennetavate teenuste puudus

tugimeetmed on seotud puude raskusastme olemasoluga

mõningad (sotsiaal)teenused pole KOVis piisavalt kättesaadavad; käitumisraskustega või sotsiaalsete probleemidega laste toetamiseks pole teenuseid/asutusi; puudu on teenustest kompleksprobleemidega lastele

vähene koostöö ja infovahetus koolide ja perearstide vahel; raske saada meditsiinilist/psühhiaatrilist otsust lapse erivajaduse kohta

koolide ja Rajaleidja keskuste ebapiisav koostöö/infovahetus

Millises vormis ja kellega olete seni teinud koostööd HEV toe tagamisel:

a) omavalitsuse sees erinevate valdkondade omavalitsuse sees erinevate valdkondade (haridusvaldkond, noorsootöö, sotsiaalvaldkond, tervishoid) vahel;

b) omavalitsuste vahel?

Mis seda koostööd on soodustanud, selle toimimisele kaasa aidanud?

Lisa 2. KOV-ide intervjuude küsimused

I Hetkeolukord ja senised arenguplaanid

1. Milline on valla/linna HEV toe tagamise korraldus, mis puudutab tugispetsialistide töökorraldust, koostööd haridusasutuste vahel jms? Milliste teemadega/teenustega saate oma KOV-is hästi hakkama ja millistega mitte?
2. Haridusasutuste võimekus kaasava hariduse põhimõtete rakendamisel ja haridusliku erivajadusega õpilaste õppe korraldamisel (sh taristu, hariduskorralduse, õpetajate ja tugispetsialistide töökorralduse, õppe kvaliteediga seonduv).
 - 1) Eelküsitluses valitud probleemkohad kaasava hariduse rakendamisel
 - a. Tugispetsialistide hõlmatus – millised puudu; kuidas on plaanis lahendada?
 - b. HEV õpilaste profiil – eelkõige teenuse tarbimise asukoha vaatenurgast. Kas suurema toevajadusega lapsed saavad teenust oma vallas/linnas või mujal?
 - c. Millised on teie praegused muud väljakutsed HEV laste toe tagamisel? Sh kinnisvara vastavus teenuse tagamiseks (väikeklassid jm). (*Ainult üldhariduskoolid*)
3. Millised on valla/linna HEV õppekorralduse arendusplaanid?
4. Milline on sotsiaal- ja haridusvaldkonna seotus vallas/linnas laste toe tagamisel?
 - a. Kust saate REHA teenuseid? Kas see süsteem rahuldab vajadusi?
 - b. Tugiisikute rakendamise süsteem.
 - c. Muud väljakutsed/teemad nn ühe ukse poliitika (integreeritud nõustamis- ja tugiteenused) vaates.

II KOVi-de koostöövajadused ja valmisolek selleks

1. Millisel alljärgnevatest tasanditest oleks teie meelest optimaalne HEV tugiteenuseid korraldada/osutada. Mis tüüpi teenused, millised tasandil? (Nt üldtugi, eritugi, õpilaskodu eritoega lapsele, REHA teenused jne jne)
 - a. Kindlasti kooli tasandil
 - b. Võib olla KOV-i tasandil, keskselt koordineeritud; kompetents koondatud ühtekahte kooli KOVis
 - c. Maakonnas ühiselt, piirkondades KOVide koostöös
2. Kes on valla peamised koostööpartnerid õpilaste toetamisel (Rajaleidja keskused, REHA teenuste osutajad jm)
 - a. milliste teiste valdadega tehakse koostööd, sh eduka koostöö näited või võimalused koostööks; millised takistused koostöö tegemisel on seni ette tulnud
3. Milline on teie hinnang HEV toe määramise alusetele, selle jätkusuutlikkusele ja koolide/KOV-ide valmisolekule teenuste tagamisel
4. Milline on teie ideaalnägemus tuge vajavate laste õppekorraldusest ja toe tagamisest

maakonnas? Sh sotsiaal-, tervise-ja haridusteenuste sidustamisel. Milline on realistlik nägemus?

5. Valla valmisolek kujundada ümber I või II tasandi tugiteenuste korraldus maakonnas/piirkonniti: koostöö raames I ja/või II tasandi teenuste pakkumise korraldamine

6. Kas ja millised on vajadused REHA teenuste ühiseks korraldamiseks maakonnas/piirkonniti?